

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародні економічні відносини»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
на тему
«РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС ЯК ІНСТРУМЕНТ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ»

Виконала здобувачка вищої освіти
4 курсу, групи МЕВ-21
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Чень Люфей
« ____ » _____ 2025 р.

Керівник роботи

_____ Ірина БАБЕЦЬ
« ____ » _____ 2025 р.

Рецензент _____
_____

Центральноукраїнський національний технічний університет
 Факультет економічний
 Кафедра Міжнародних економічних відносин
 Рівень вищої освіти Бакалавр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 « _____ » _____ 2025 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
 ЗДОБУВАЧКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Чень Люфей

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Регіональна політика ЄС як інструмент європейської інтеграції України

2. Керівник роботи

Бабець Ірин Георгіївна д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою дослідження є вивчення еволюції цілей, завдань та інструментів реалізації регіональної політики ЄС в контексті європейської інтеграції України.

Завдання: узагальнити підходи до визначення сутності регіонального розвитку та ролі державної політики для його забезпечення; систематизувати теоретичні положення щодо ролі регіональної політики в економічному розвитку країн; проаналізувати підходи до типологізації державної регіональної політики та інструментів її реалізації; визначити особливості формування регіональної політики Європейського Союзу в 1990-х роках; проаналізувати основні етапи та результати реформування європейської регіональної політики для зміцнення конкурентоспроможності; визначити сутнісні характеристики нової парадигми регіональної політики після розширення ЄС; охарактеризувати стан державної регіональної політики України в контексті євроінтеграції; визначити можливості використання інструментів європейської регіональної політики в Україні..

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	проф. Бабець І.Г.		
Розділ 2	проф. Бабець І.Г.		
Розділ 3	проф. Бабець І.Г.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	01.01.2025-09.01.2025	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	10.01.2025-24.01.2025	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	25.01.2025-02.02.2025	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	02.02.2025-28.03.2025	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.03.2025-25.03.2025	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	26.03.2025-20.04.2025	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	21.04.2025-20.05.2025	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	21.05.2025-08.06.2025	
9	Перевірка на плагіат	09.06.2025-14.06.2025	
10	Отримання відгуку наукового керівника	15.06.2025-18.06.2025	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	19.06.2025-24.06.2025	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

« ____ » _____ 2025 року

Підпис керівника

_____
(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« ____ » _____ 2025 року

Підпис здобувача

_____

Анотація

Регіональна політика ЄС як інструмент європейської інтеграції України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2025.

У роботі узагальнено сутність регіонального розвитку та ролі державної політики для його забезпечення. Систематизовано теоретичні положення щодо ролі регіональної політики в економічному розвитку країн. Проаналізовано підходи до типологізації державної регіональної політики та інструментів її реалізації. Визначено особливості формування регіональної політики Європейського Союзу в 1990-х роках. Проаналізовано основні етапи та результати реформування європейської регіональної політики для зміцнення конкурентоспроможності. Визначено сутнісні характеристики нової парадигми регіональної політики після розширення ЄС. Охарактеризовано стан державної регіональної політики України в контексті євроінтеграції. Визначено можливості використання інструментів європейської регіональної політики в Україні.

Ключові слова: регіональний розвиток, регіональна політика, конкурентоспроможність, Європейський Союз, євроінтеграція

Abstract

EU Regional Policy as a Tool for Ukraine's European Integration. – Manuscript.

Qualifying work on obtaining a higher education degree "Bachelor" in the educational-professional program "International Economic Relations" in the specialty "International Economic Relations". – 2025.

The thesis summarizes the essence of regional development and the role of state policy in ensuring it. Systematizes theoretical provisions on the role of regional policy in the economic development of countries. Analyzes approaches to typology of state regional policy and instruments of its implementation. Determines the features of the formation of regional policy of the European Union in the 1990s. Analyzes the main stages and results of reforming European regional policy to strengthen competitiveness. Determines the essential characteristics of the new paradigm of regional policy after the EU enlargement. Describes the state of state regional policy of Ukraine in the context of European integration. Determines the possibilities of using European regional policy instruments in Ukraine.

Keywords: regional development, regional policy, competitiveness, European Union, European integration

Зміст

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	9
1.1. Сутність регіонального розвитку та роль державної політики для його забезпечення	9
1.2. Значення регіональної політики для економічного розвитку країн.....	16
1.3. Види регіональної політики в країнах ЄС та основні інструменти її реалізації	25
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ ЦІЛЕЙ ТА ПРИНЦИПІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	34
2.1. Особливості формування регіональної політики ЄС у 1990-х роках.....	34
2.2. Реформа європейської регіональної політики для зміцнення конкурентоспроможності	43
2.3. Нова парадигма регіональної політики після розширення ЄС	50
РОЗДІЛ 3. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВКЛЮЧЕННЯ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС	61
3.1. Характеристика державної регіональної політики України в контексті євроінтеграції	61
3.2. Можливості використання інструментів європейської регіональної політики в Україні	72
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми. Регіональна політика Європейського Союзу (ЄС) є результатом трансформацій, які відбулися всередині усієї групи та в країнах, що інтегруються. Її цілі, завдання та інструменти були сформовані відповідно до прогресуючого процесу європейської інтеграції. Це результат ролі, яка відводиться соціальній, економічній та територіальній згуртованості у зміцненні угруповання, заснованого на принципі солідарності, і, таким чином, частки витрат на регіональну політику в бюджеті ЄС. З цієї причини, аналізуючи реалізацію цієї політики ЄС, слід брати до уваги ширший контекст процесів економічної інтеграції. У перші роки концепція регіональної політики ЄС ґрунтувалася на теорії екзогенного зростання в поєднанні з компенсаторним та/або перерозподільчим підходом. На сучасному етапі реалізується регіональна політика ЄС на основі концепції ендогенного зростання, що передбачає орієнтацію на максимальне використання власних ресурсів, відповідно до інноваційних методів управління економікою.

Модель регіональної політики, яка була домінуючою в 1970-х роках і реалізована в країнах-членах ЄЕС, передбачала розвиток технічної інфраструктури, а також розвиток фізичного капіталу певної території, включаючи формування її промислової структури, головним чином через фінансові стимули для підприємств, була вперше замінена в 21-му столітті парадигмою проінвестиційної та проінноваційної політики, також реалізованої на рівні Співтовариства.

Упродовж кількох десятиліть Україна мала можливість залучати фінансові ресурси з фондів ЄС в межах програм Східного партнерства і транскордонного співробітництва для реалізації регіональних проектів. Проте ця підтримка мала обмеження щодо сфер та цілей реалізації проектів і призначалася в основному на інформаційні заходи. З моменту отримання Україною статусу країни-кандидата на вступ до ЄС регіони отримали доступ до програм передвступної допомоги ЄС, які надають фінансування для інфраструктурних проектів регіонального розвитку, реалізація яких реально

вплине на покращення соціально-економічного стану регіонів. Для залучення та ефективного використання цих ресурсів актуальним завданням є вивчення еволюції регіональної політики ЄС, процесів європейської інтеграції, впровадження європейської концепції регіонального розвитку в країнах-нових членах ЄС та її впливу на регіони цих країн.

Метою роботи є вивчення еволюції цілей, завдань та інструментів реалізації регіональної політики ЄС в контексті європейської інтеграції України.

Завдання дослідження полягають у наступному:

- узагальнити підходи до визначення сутності регіонального розвитку та ролі державної політики для його забезпечення;
- систематизувати теоретичні положення щодо ролі регіональної політики в економічному розвитку країн;
- проаналізувати підходи до типологізації державної регіональної політики та інструментів її реалізації;
- визначити особливості формування регіональної політики Європейського Союзу в 1990-х роках;
- проаналізувати основні етапи та результати реформування європейської регіональної політики для зміцнення конкурентоспроможності;
- визначити сутнісні характеристики нової парадигми регіональної політики після розширення ЄС;
- охарактеризувати стан державної регіональної політики України в контексті євроінтеграції;
- визначити можливості використання інструментів європейської регіональної політики в Україні.

Об'єктом дослідження є регіональна політика Європейського Союзу.

Предметом дослідження є визначення основних інструментів євроінтеграції України на регіональному рівні.

Методи дослідження. Теоретичне підґрунтя роботи становлять положення теорій міжнародних відносин, європейської інтеграції,

регіонального розвитку, економічного зростання та інституціоналізму. Для досягнення цілей дослідження використані такі методи: дедукції та індукції (визначення сутності регіонального розвитку та ролі державної політики для його забезпечення; вивчення теоретичних положень щодо впливу регіональної політики на економічний розвиток країн); системного аналізу (аналіз еволюції цілей, завдань та інструментів реалізації регіональної політики ЄС); узагальнення (типологізація регіональної політики залежно від регіональних та політичних особливостей країн, визначення основних інструментів реалізації регіональної політики); інституційний аналіз (характеристика стану та проблем формування державної регіональної політики в Україні з урахуванням процесу євроінтеграції; визначення можливостей залучення України до спільних проектів регіонального розвитку з країнами ЄС).

Інформаційною базою роботи є наукові публікації та монографічні видання провідних вчених, що досліджують проблеми формування і реалізації регіональної політики ЄС та її впливу на рівень соціально-економічного розвитку країн-учасниць; аналітичні огляди та розпорядження Європейської Комісії, офіційні сторінки Європейського Парламенту та програм допомоги ЄС (Східне партнерство, Interreg).

Основний зміст роботи викладений на 92 сторінках. Робота містить 13 таблиць та 1 рисунок. Список літературних джерел налічує 72 позицій та міститься на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Сутність регіонального розвитку та роль державної політики для його забезпечення

Поняття економічного або соціально-економічного розвитку і теорії, що пояснюють причини його диференціації в різних просторових масштабах, протягом багатьох років є предметом наукових досліджень в галузі економіки. Забезпечення соціально-економічного розвитку як завдання та виклик для влади потребує визнання та активізації певних специфічних ендогенних ресурсів, розташованих на даній території. При правильному використанні та стимулюванні вони сприяють розвитку суспільства та економіки. Залежно від рівня деталізації можна виділити чинники регіонального розвитку, підтримка яких забезпечує стійкий та збалансований соціально-економічний розвиток регіонів, і місцеві фактори, що впливають на розвиток нижчих рівнів відповідно до адміністративно-територіального поділу країни. З урахуванням цих факторів можна виявляти причини, оцінювати наслідки та розробляти методи попередження негативних наслідків диференціації рівня розвитку окремих територій.

Загалом поняття регіональний розвиток застосовується до регіонів як складових елементів держави відповідно до закріпленого на законодавчому рівні територіально-адміністративного поділу. Вчені визначають регіональний розвиток як «постійне підвищення економічного потенціалу регіонів та систематичне та тривале підвищення їхньої конкурентоспроможності, а також підвищення рівня життя мешканців, що сприяє соціально-економічний розвиток країни» [1]. Це визначення розглядає регіональний розвиток як результат сукупних видів діяльності, що відбуваються в усіх регіонах країни, наголошуючи при цьому, що зростання економічного потенціалу не може бути досягнуто ізольовано від соціального аспекту, оскільки кінцевою метою регіонального розвитку є покращення добробуту та умов життя його мешканців. Однак покращення умов життя може бути досягнуто лише шляхом

підвищення регіональної продуктивності та конкурентоспроможності, що впливають на формування регіональних конкурентних переваг.

Розглядаючи регіональний розвиток у контексті змін, що відбуваються в межах конкретного регіону, вважаємо за доцільне визначити їх на основі концепції територіальної соціальної системи, яка окреслюється як «соціальна система, в якій група людей постійно займає, розвивається і контролює окрему ділянку земної поверхні, тобто територію» [2, с. 31]. Застосовуючи цю концепцію до територіального поділу країни, регіональний розвиток можна визначити як «сукупність соціально-економічних змін, що відбуваються в цьому регіоні-системі» [3, с. 13–14]. Ці зміни зумовлені факторами розвитку, ендогенними та екзогенними чинниками та цілеспрямованими діями, які формують трансформацію регіону, як у процесній, так і в цілеспрямовано-активістській перспективах, які відбуваються в конкретній історичній та географічній ситуації.

Вони включають зміни в характері та функціонуванні компонентів системи (підприємства, економічні підсистеми), їхніх структурах відносин (внутрішні взаємодії) та формах організації та навколишнього середовища (інші регіони). Як наголошує П. Чурський, «процес регіонального розвитку, який розуміється як низка спрямованих і незворотних змін у регіоні, слід аналізувати в кількісному та якісному аспектах, у процесі та в кінцевому аспекті» [4, с. 34]. На думку вченого, передбачається, що «регіональний розвиток включає як динамічні процеси, що відбуваються під впливом конкретних факторів, що генерують характер, спрямованість і темпи соціально-економічних змін, так і цілеспрямовані зміни, які через чинники розвитку забезпечують реалізацію завдань у рамках політики регіонального розвитку» [Там же]. Процес змін можна розглядати в регіональній системі держави або в межах територіальної суспільної системи.

Возняк Г. визначає поняття регіонального розвитку як «процес нагромадження позитивних, незворотних, закономірних змін, які описуються сукупністю показників соціально-економічного стану та структури економіки

та забезпечують підвищення рівня життя населення в довгостроковому періоді» [5, с. 41]. При цьому, вчена розглядає регіональний розвиток з урахуванням трьох складових, які дозволяють сформулювати сутність цього процесу з урахуванням вектору регіонального розвитку, ступеня досягнення стратегічної цілі державної регіональної політики та парадигми розвитку регіону (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Сутність регіонального розвитку

Джерело: складено автором за [5]

Кожна діяльність і кожен проект здійснюється на певній території, у певному конкретному місці. Отже, регіональний розвиток може бути реалізований через локальний рівень за рахунок елементів, які його утворюють. Локальний розвиток - це створення нових робочих місць для даної місцевої територіальної системи та «всебічне формування найкращих можливих умов життя в місцевому середовищі або вдосконалення організації, структури та функціонування місцевої територіальної соціальної системи (що охоплює громаду, місто, село), використовуючи ресурси місцевого розвитку» [6, с. 46]. Місцевий розвиток відрізняється від регіонального тим, що він пов'язаний з місцевим масштабом діяльності, охоплює місцеве середовище життя людей, відображає їхні потреби. Таким чином, цей розвиток базується на ендогенних факторах, які включають місцеві ресурси, місцеве населення, органи місцевого самоврядування та місцеві організації та суб'єкти господарювання, а також

доповнює регіональний розвиток, який здійснюється по відношенню до екзогенних факторів.

Незалежно від масштабу заходів, що реалізуються (національний, регіональний чи місцевий), метою та завданням влади має бути забезпечення тривалого і сталого розвитку. Концепція, яка популярна в літературі та присутня в багатьох правових актах європейських країн, припускає, що «соціально-економічний розвиток має бути узгодженим із природним середовищем, щоб гарантувати можливість задоволення основних потреб окремих громад або громадян, як сучасного покоління, так і майбутніх поколінь» [7]. Це означає, що в процесі розробки необхідно враховувати три основні компоненти в максимально збалансованих пропорціях:

- економічний, що означає пришвидшення економічного зростання, забезпечуючи реальне зростання добробуту,
- соціальний, який зводиться до задоволення потреб людини і тим самим забезпечення рівних можливостей для розвитку,
- екологічний, який передбачає раціональне використання природних ресурсів, не виснаження їх і збереження продуктивності систем життєзабезпечення.

Іноді виділяють дві додаткові складові: просторову (ототожнюють з просторовим упорядкуванням) та інституційну стійкого розвитку, яка виникає внаслідок того, що кожна людська діяльність має бути вбудована в певний простір, у певну територію, а завдання координуються набором інститутів.

З точки зору відмінностей між регіонами країни, які виникають внаслідок різних економічних потенціалів, демографічних особливостей, спеціалізації та структури економіки, В. Гоблик визначає «конкурентоспроможність регіону узагальнюючим показником, який характеризує рівень регіонального розвитку» [8]. Відповідно, конкурентоспроможним можна вважати регіон, економіка якого забезпечує якісні зміни для суб'єктів економічних відносин, які полягають у реалізації інтересів мешканців регіону та підвищенні якості життя,

створенні конкурентної продукції на підприємствах та реалізовувати переваги у конкурентній боротьбі на внутрішньому і зовнішньому ринках.

По відношенню до конкретної соціально-економічної реальності, яка є предметом політики розвитку, слід визначити та поглиблено проаналізувати фактори та умови розвитку. З точки зору політики згуртованості Європейського Союзу найважливішими чинниками регіонального розвитку є ті «компоненти, властивості регіону або події, що відбуваються в його межах, які впливають на зміни його стану, тобто визначають рівень його соціально-економічного розвитку» [4, с. 33].

У літературі з проблем регіонального розвитку застосовуються різні підходи до класифікації та групування чинників регіонального розвитку. Найбільш укрупненою є типологізація чинників регіонального розвитку за ознакою середовища їхнього впливу: внутрішні та зовнішні (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Внутрішні та зовнішні чинники регіонального розвитку

Класифікаційна ознака	Перелік чинників
Чинники внутрішнього впливу	- економічний потенціал; - природно-ресурсний потенціал; - соціальні умови; - рівень технологічного розвитку; - інноваційно-інвестиційний потенціал; - трудовий потенціал; - туристичний потенціал; - галузева структура економіки
Чинники зовнішнього впливу	- геополітична ситуація; - нормативно-правове забезпечення; - соціально-економічні умови; - природно-кліматичні умови; - історичні умови.

Джерело: доповнено автором за [8]

Петшик І. розрізняє три основні групи факторів регіонального розвитку: «технічна інфраструктура, людський капітал і соціальні фактори, включаючи соціальний капітал та інновації, роль яких зростає в умовах глобалізації» [9, с. 67-72]. Чурський П. розробив більш детальну класифікацію чинників регіонального розвитку, яка враховує сучасні соціально-економічні реалії.

Автор виділяє 6 основних факторів, що ґрунтуються на теоріях і моделях регіонального розвитку [4, с. 67-72]:

1. Людський капітал – ресурси людей, які активно або потенційно беруть участь у соціально-економічній діяльності завдяки своїй кваліфікації, навичкам і знанням. Людський капітал досліджується з огляду на стан населення, рівень освіти та доступ до освітніх послуг, стан ринку праці.

2. Матеріальний капітал – основні фонди, які є основою для здійснення будь-якого виду господарської діяльності. До них належать природні ресурси, стан навколишнього природного середовища, технічна і соціальна інфраструктура та основні фонди підприємств.

3. Фінансовий капітал – включає всі наявні фінансові ресурси, які можуть бути використані для реалізації нових інвестицій, які збільшують матеріальний капітал регіону, а також ресурси, що виділяються резидентами для споживання, що збільшує зовнішній попит. Вивчення цього фактора розвитку включає аналіз фінансового стану органів місцевого самоврядування та підприємств, фондів Європейського Союзу, доходів населення та рівня інвестиційних витрат.

4. Соціальний капітал – норми, цінності, соціальна активність і розуміння, які забезпечують співпрацю всередині соціальних груп і між ними. Соціальний капітал створює умови для розвитку підприємств та суттєво підтримує їх становлення, впливаючи на конкурентоспроможність та привабливість регіону.

5. Технологічні та організаційні інновації – включають нові техніко-технологічні рішення, нові організаційні, інституційні та управлінські форми. Цей фактор розглядається в таких аспектах: здатність генерувати та поглинати інновації, бізнес-середовище, розвиток інституційної сфери ринкової економіки та структура економіки.

6. Зовнішні потоки людей, капіталу та товарів – додатковий фактор, проаналізований в аспекті міграції, іноземних інвестицій та зовнішньої торгівлі.

Роль держави в управлінні розвитком на регіональному рівні полягає у застосуванні сукупності інструментів та засобів, спрямованих на забезпечення збалансованого економічного зростання з урахуванням досягнення

національних інтересів у соціальній та екологічній сферах. Відповідно, виділяють низку основних складових державної регіональної політики, які характеризуються своїми цілями та завданнями з їх досягнення (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Складові державної регіональної політики

Складова	Характеристика
Розробка та впровадження правових норм регіонального розвитку	Інституційно-правове забезпечення функціонування системи державного управління регіональним розвитком
Стратегія регіонального розвитку	Визначення стратегічних пріоритетів довгострокового розвитку регіонів; індикативне планування та прогнозування, визначення місця та ролі регіону у розбудові національної економіки
Координація державної регіональної політики	Чіткий розподіл повноважень, усунення дублювання в процесі прийняття управлінських рішень у сфері регіонального розвитку. Створення Координаційної ради регіонального розвитку – державного інституту, який дозволить узгодити базові пріоритети та основні завдання державної регіональної політики, сприятиме оптимізації процесів фінансового забезпечення її реалізації.
Моніторинг всіх сфер регіонального розвитку	Статистичне обстеження основних сфер регіонального розвитку, налагодження інформаційного забезпечення, прийняття обґрунтованих державно-управлінських рішень у сфері реалізації державної регіональної політики.
Регулювання регіонального розвитку	Досягнення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням галузевого та секторального підходу, регулювання ринку праці. Реалізація галузевої (секторальної) політики (промислової, аграрної, транспортної, політики зайнятості та доходів).
Державний контроль за виконанням рішень	Оцінка виконання планових показників розвитку, коригування стратегій регіонального розвитку; урахування змін, що спостерігаються на регіональному рівні, в процесі розробки та впровадження державної соціально-економічної політики в цілому

Джерело: складено автором за [10]

Регіональна політика здебільшого зосереджена на довгострокових викликах, таких як розвиток і реструктуризація. Усе частіше розглядається, як ці структурні проблеми включають не лише соціально-економічні виміри (наприклад, зростання, зайнятість, державні послуги та демографічні проблеми), але й проблеми, пов'язані зі стійкістю (наприклад, обмеження ресурсів та зміна клімату). Однак у багатьох країнах у короткостроковій перспективі домінують триваючі проблеми в євроні та інших країнах, що відображається в слабкому зростанні, зростанні безробіття та обмеженнях

державних інвестицій та інших витрат. Ці національні та міжнародні виклики продовжують залишатися ключовими рушійними силами, що впливають на регіональний розвиток і процеси регіональної політики в багатьох європейських країнах.

1.2. Значення регіональної політики для економічного розвитку країн

З початку 1980-х років у промислово розвинутих країнах, а останнім часом і в країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), спостерігається тенденція до посилення ролі місцевих і регіональних суб'єктів, які впливають на економічний розвиток завдяки стимулюванню конкурентоспроможності підприємств та зменшення регіональних диспропорцій. Значна увага до регіональної економіки та політики є результатом низки подій, що змінили підходи до державного управління розвитком. Серед них варто виділити зростаючу важливість місцевого середовища для конкурентоспроможності підприємства; зміни в економічній географії внаслідок кризових явищ, які впливають на традиційні успішні регіони, і поява нових успішних регіонів. Це призвело до глибоких змін у політиці регіонального розвитку, що потребують детального вивчення.

Підвищена увага до регіону як економічної та політичної одиниці відображається також у змінах засадничих положень регіональної політики. До початку 1980-х років у розвинених капіталістичних країнах у політиці регіонального розвитку домінували кейнсіанські принципи, включаючи політику перерозподілу доходів і соціального забезпечення для стимулювання попиту в менш сприятливих регіонах, а також державну підтримку окремих фірм, які розміщувались в економічно відсталих регіонах [11]. За кілька останніх десятиліть неоліберальний підхід став основним, ґрунтуючись на принципах ринкового механізму і прагнучи дерегулювати ринки, зокрема вартість праці та капіталу, і підтримувати підприємництво в менш сприятливих регіонах через стимули та інвестиції в навчання, транспортну та комунікаційну інфраструктуру та технології.

Кейнсіанська регіональна політика сприяла підвищенню зайнятості та доходів в менш розвинених регіонах, але вона не змогла забезпечити достатнє підвищення продуктивності та забезпечити самодостатнє зростання на основі використання місцевих ресурсів. Неоліберальний підхід мав ще гірші результати, оскільки призвів до зменшення фінансових переказів, які були важливим джерелом доходу та добробуту в слабших регіонах, та не забезпечив зменшення відтоку факторів виробництва з цих менш сприятливих регіонів. Як зазначає Амін А., неефективність цих двох підходів була спричинена тим, що «вони розглядали окрему фірму як базову економічну одиницю та застосовували політику «зверху вниз» як універсальну до всіх типів регіонів» [11]. Проте, розвиток окремого підприємства автоматично не забезпечує зростання зайнятості та доходів у регіоні, а значення обробної промисловості, внутрішніх інвестицій та технічної інфраструктури виявилось перебільшеним [Там же].

Останнім часом, регіональні економічні показники все більшою мірою залежать від соціальних та політичних чинників. З точки зору політики регіонального розвитку, це призвело до можливості реалізації регіонально диференційованої стратегії, яка враховує різноманітність місцевих умов економічного розвитку. Відповідно до цього підходу, регіональна політика, яку називають «новим регіоналізмом» [11], зосереджена на забезпеченні ендогенного зростання «знизу вгору», мобілізації всіх ресурсів регіону, можливо, за підтримки центральних органів влади. Передбачається, що ресурси повинні спрямовуватися для розвитку місцевої інфраструктури - в місцевий транспорт і зв'язок, технічні послуги, освіту та навчання, житло – з метою розвитку власних ресурсів території, заохочення інновацій та нових технологій та продукції, та загалом покращення якості роботи та життя в регіоні. При цьому внутрішні інвестиції також є важливими, але вони повинні залучатися як високоякісні ресурси та відповідати цілям регіонального розвитку.

Крім того, «новий регіоналізм» ґрунтується на колективних або соціальних принципах економічної поведінки і передбачає залучення багатьох

суб'єктів до процесу розробки та впровадження політики [11]. Крім регіональних і місцевих урядових структур, вони можуть включати торговельні палати, агентства з трансферу технологій, профспілки, освітні та дослідницькі інститути та асоціації меншин. Це також дозволяє чітко визначити цілі регіонального розвитку на додаток до конкурентоспроможності підприємств у регіоні. Вони можуть включати повну та збалансовану зайнятість; зменшення соціальної ізоляції; забезпеченість доходу; сприяння рівним можливостям чоловіків і жінок; підтримання або створення екологічних стандартів [12].

Часто вважають, що зростання підприємства та конкурентоспроможність автоматично приведуть до покращення на ринку праці та доходів. Упереджене ставлення до великих підприємств виникає через їх помітність, владні позиції та вплив на місцеву еліту. Отже, політика регіонального розвитку може ігнорувати попит і стати надмірно орієнтованою на пропозицію. Просте посилення конкурентоспроможності фірм навряд чи призведе до створення достатньої кількості робочих місць, оскільки, серед інших причин, сьогодні практично всі глобалізовані галузі мають надлишок потужностей [12].

Як стверджувалося вище, зростає консенсус щодо того, що регіональні інституції та актори можуть відігравати важливу роль у сприянні економічному розвитку в національному та глобальному контексті. Вони можуть впроваджувати ініціативи «знизу вгору», спрямовані на зміцнення регіональної економіки, і можуть надавати регіональному характеру національним програмам і політикам, за умови, що вони отримують значну відповідальність у розробці та реалізації. Серед переваг розробки політики на регіональному рівні в порівнянні з розробкою політики на центральному рівні є можливість тісної координації між різними сферами політики та суб'єктами, створення синергії та ефективного використання ресурсів, вирішення проблем, що стосуються конкретного регіону, і спирання на конкретні регіональні сильні сторони та переваги.

Інший теоретичний підхід до пояснення впливу регіонального розвитку на економічне зростання пов'язаний з проблемою істотних регіональних

диспропорцій в середині країни та необхідністю скорочення регіональних економічних і соціальних відмінностей. У неокласичній економічній науці поширеною була думка, що зростання економіки залежить від трьох факторів: збільшення кількості працівників, збільшення капітальних витрат (тобто частки інвестицій у ВВП), науково-технічний прогрес. При цьому передбачалося, що науково-технічний розвиток є екзогенним чинником, тобто не залежить від економічної політики (кількість відкриттів за певний період не залежить від загальної політики).

Відповідно до цієї концепції, для швидкого розвитку регіон повинен мати достатні капітальні ресурси та характеризуватися високим природним приростом населення. Водночас ця теорія не пояснювала, чому в процесі інтеграції слабші регіони, незважаючи на приплив капіталу, не змогли наздогнати високорозвинені регіони. Наукові дослідження показали, що диспропорції в розвитку слабших і сильніших регіонів не можна пояснити на основі неокласичної економічної теорії. У 1980-х роках у результаті критики класичної економічної теорії стала популярною модель ендогенного зростання, створена завдяки новаторським роботам П. Ромера і Р. Лукаса. Вони довели, що економічне зростання може відбуватися завдяки інвестиціями, наприклад, у людський капітал. Основним припущенням моделі є визнання важливості інвестицій у людський капітал для зростання реального ВВП. Розмір і динаміка зростання цього виду інвестицій може призвести до стійких позитивних змін темпів економічного розвитку. Згідно теорії ендогенного зростання, бідні країни можуть наздогнати багаті, лише якщо збільшать свої інвестиції в людський капітал по відношенню до доходу на душу населення (так звана «умовна конвергенція») [13].

Як зазначає М. Клімович, виходячи з моделі ендогенного зростання, в економіці можна спостерігати три явища. Насамперед, виявилось, що технічний і організаційний прогрес зовсім не є екзогенним. На темпи технологічного розвитку впливають державна політика (наприклад, заохочення витрат на дослідження та розробки), жорстка ринкова конкуренція та високий рівень

розвитку ринку капіталу, який сприяє інноваційним формам фінансування ризикованих інвестицій [14].

По-друге, замість простої кількості працівників необхідно брати до уваги людський капітал, який накопичується так само, як і фізичний, тому потребує інвестицій. Продуктивність кожного працівника є різною і визначається станом здоров'я, освітою, досвідом, здатністю адаптуватися до нових технологій [14]. По-третє, людський і фізичний капітал (машини) можна використовувати більш-менш ефективно. Якщо люди не мають належної мотивації, значні інвестиції можуть бути витрачені даремно, наприклад, в економічній системі, яка не створює стимулів для підприємництва або в якій не було створено достатньо стабільної правової бази для регулювання економічної діяльності [Там же].

Таким чином, модель ендогенного зростання дозволяє врахувати позитивний вплив політики стимулювання інвестицій на довгострокові темпи зростання, включаючи вплив уряду на фінансову систему, яка стимулює підприємництво. Економічне зростання є результатом макроекономічної політики, яка виражається у підтриманні стабільного рівня цін, що є завданням державної політики. В ендогенних моделях економічне зростання описується процесом інвестування в розвиток факторів виробництва, з одного боку, і процесом «навчання», як використовувати ці фактори найбільш ефективно, з іншого.

На основі результатів емпіричних досліджень згідно нової моделі зростання було сформульовано «Вашингтонський консенсус» - перелік рекомендацій щодо економічної політики, що дозволяє досягти швидких темпів зростання. Серед рекомендацій виділимо такі: низький рівень бюджетного дефіциту та інфляції; спрямування державних витрат на освіту, науку та розвиток інфраструктури; низькі податкові ставки та широка база збору податків; лібералізація фінансового сектору; ліберальний валютний курс і торгова політика; створення стимулів для притоку іноземного капіталу; стабільне законодавство сприятливе для приватного підприємництва,

приватизації та надійного захисту прав власності [14]. Варто додати, що важливу роль у забезпеченні умов для пришвидшення економічного зростання відіграє також соціальна та політична стабільність.

Низка наукових досліджень зосереджується на вирішенні проблем відсталості регіонів завдяки реалізації ефективної політики економічного розвитку, спрямованої на пом'якшення регіональних диспропорцій. Як зазначає І. Гіл, «просторово сліпі» підходи по суті стверджують, що економічна діяльність неминуче буде географічно незбалансованою, і, як наслідок, для політиків неефективно намагатися йти проти суті цього процесу» [15].

Цей підхід тісно пов'язаний із поняттям агломераційної економіки, суть якої полягає у тому, що фірми та працівники, як правило, більш продуктивні у великих, густонаселених районах [16]. Через це економічна діяльність, імовірно, завжди буде дещо географічно незбалансованою на користь цих агломерацій, і політичні ініціативи навряд чи зможуть змінити це. Натомість політика має бути зосереджена на тому, щоб максимально використати центри економічного зростання, де б вони не були. Зазвичай це означає зусилля, спрямовані на забезпечення ефективного функціонування агломерацій, і інвестиції, які допомагають компаніям і окремим особам, які живуть у менш розвинутих районах, отримати доступ до можливостей великих міст. Тому необхідно здійснювати інвестиції в транспортну інфраструктуру, щоб полегшити пересування населення до цих районів, або загальні інвестиції в навички для доступу до кваліфікованої роботи, зосередженої в містах. Окрім цього, державна політика має бути зосереджена на наданні загальних послуг для населення, які доступні людям незалежно від місця їх проживання [17].

Метою регіональної політики має бути надання людям доступу до економічних можливостей незалежно від місця знаходження, а не більш рівномірний розподіл економічних можливостей між регіонами. Загалом, вченими доведено, що збільшення концентрації в містах пов'язане зі збільшенням продуктивності та економічного зростання, хоча точний обсяг ефектів значно відрізняється в різних дослідженнях і країнах [18]. Крім того, І.

Гілл стверджує, що «історично політика розвитку, спрямована на досягнення рівних рівнів економічного зростання, була набагато менш успішною, ніж політика розвитку, орієнтована на агломерації» [15].

Проте в літературі також зазначені причини необхідності обережного застосування суто «просторово сліпого» підходу, орієнтованого на агломерацію. Зокрема, регіони з меншою ефективністю все ще сприяють формуванню національної економічної ефективності, тому підвищення продуктивності цих регіонів, ймовірно, сприятиме ширшому економічному зростанню, тоді як неспроможність держави підтримувати їх, ймовірно, стримуватиме сукупне економічне зростання [19]. Варто зазначити, що міські регіони не завжди розвиваються найшвидше. Наприклад, у 1995-2007 рр. сільські регіони в країнах ОЕСР зростали швидше, ніж міські регіони [Там же]. Таким чином, надмірна зосередженість на міських районах може призвести до зменшення сприятливих можливостей економічного зростання. Високі темпи економічного зростання зменшують вразливість країни до економічних потрясінь і послаблюють вплив географічних чинників на можливості регіонального розвитку [Там же].

Надмірний акцент на розвитку агломерації також може мати негативні наслідки. Потенційні витрати на сприяння зростанню вже великих міських територій включають забруднення довкілля та утруднення дорожнього руху. Також вчені звертають увагу на існування очевидних моральних та політичних наслідків дозволу «залишити позаду» деякі райони, зосередивши зусилля на розвитку великих міст [20].

Як наслідок, існує достатній рівень підтримки в політичних колах для більш чутливого підходу до формування політики розвитку, який певною мірою намагається зменшити або пом'якшити географічні відмінності з точки зору розвитку [17]. Слід зазначити, що більш орієнтований на місце або чутливий до місця підхід до політики розвитку не перешкоджає спробам використати переваги агломераційної економіки [21]. Дійсно, ОЕСР виступає за політику, орієнтовану на місце, і наголошує, що добре функціонуючі міста є

ключовою характеристикою регіонів менш розвинених регіонів, які наздогнали більш розвинені регіони [17]. Однак більш орієнтований на місце підхід до агломерації може передбачати ширший діапазон підходів, ніж допомога великим агломераціям у подальшому зростанні, наприклад, розширення масштабів за рахунок розвитку мереж менших агломерацій [21] і приділення пильної уваги механізмам, за допомогою яких зростання в агломерації може бути поширене в інші райони [22].

Однією із ключових проблем формування і реалізації політики регіонального розвитку, розглянутої вище, є неефективність застосовуваних механізмів, що унеможлиблює досягнення основної мети - зменшення диспропорцій між територіями. Вважається, що політика має «вплив», якщо відбувається зміна, яка не відбулася б, якби ця політика не була реалізована. Політика регіонального розвитку може мати вплив і забезпечувати економічне зростання регіонів швидше, ніж за відсутності такої політики, але регіональна нерівність може залишатися незмінною або навіть зростати залежно від того, що відбувається в інших регіонах. Слід також зазначити, що регіони можуть розвиватися або «наздоганяти» багатші регіони з причин, які абсолютно не пов'язані з політикою [23].

Отже, оцінка ефективності регіональної політики все більшою мірою зосереджується на тому, чи дозволяє вона регіону розвиватися швидше та, ніж за відсутності такої політики, чи дає політика можливість регіонам максимально використати свій потенціал зростання [19]. Нарешті, слід зазначити, що визначення впливу політики регіонального розвитку є більш складним, ніж порівняння основних показників валової доданої вартості (ВДВ) між регіонами.

У літературі існують різні погляди на те, на яких видах політики розвитку сектору економіки слід зосередити увагу. Варто звернути увагу на три основні підходи. По-перше, підхід до економіки знань, який наголошує на інвестиціях в інноваційні, технологічно інтенсивні галузі, що очолюються дослідженнями та розробками, наприклад, виробництво високої вартості, науки про життя,

інформаційні та комунікаційні технології. По-друге, наводяться аргументи на користь зосередження уваги на торговельних секторах для підвищення регіональної продуктивності на основі того, що: (1) регіони, які «наздоганяють» провідні регіони, як правило, мають великі та зростаючі сектори торгівлі; (2) регіони, які до фінансової кризи поклалися на неторговельні сектори, найбільше постраждали від кризи, і їм було важко відновитися; (3) фірми в торговельних секторах потенційно можуть продавати свої товари на ринок за межами своєї безпосередньої території, тому вони мають більший потенціал для зростання; (4) фірми в торговельних секторах більше піддаються міжнародній конкуренції, тому мають більші стимули до інновацій і підвищення продуктивності; (5) існує висока імовірність, що між секторами економіки торгівлі та економіки знань буде деяке зближення, більшість секторів економіки знань також будуть секторами торгівлі, проте, торговий сектор, ймовірно, ще стане значно ширшим [17].

По-третє, фундаментальний економічний підхід, який наголошує на необхідності розвитку галузей, які «підтримують повсякденне життя», створюючи та розповсюджуючи товари та послуги масового споживання [24]. Ключові приклади включають роздрібну торгівлю та виробництво харчових продуктів, охорону здоров'я та соціальне забезпечення, комунальні послуги, транспорт і розподіл. Загальний аргумент на користь підходу фундаментальної економіки ґрунтується на таких основних положеннях: базові сектори економіки забезпечують товари та послуги, які підтримують повсякденне життя, тому зміцнення та вдосконалення цих секторів матиме прямий вплив на добробут людей; базові сектори економіки значно сприяють зайнятості, тому підвищення якості робочих місць і заробітної плати в цих секторах матиме ширший прямий вплив, ніж розвиток секторів «економіки знань», які, ймовірно, забезпечать роботу відносно невеликої кількості людей; базові сектори економіки є потенційно більш «стійкими», ніж інші економічні сектори; уряд має більше «важелів» впливу на базову економіку, оскільки

значна її частина безпосередньо є частиною державного сектора (наприклад, служби охорони здоров'я) [25].

Певною мірою вибір між цими підходами залежить від переліку стратегічних цілей регіональної політики. Економіка знань і підходи до торгівельних секторів орієнтовані на стимулювання сукупного економічного зростання та, зокрема, у підході ОЕСР до торгівельних секторів, зростання продуктивності. Тут припускається, що досягнення цих цілей створить умови для ширшого покращення добробуту та пришвидшення економічного зростання. Підхід фундаментальної економіки, однак, передбачає зосередження на більш прямому впливі політики на забезпечення добробуту регіонів.

Якими б не були цілі регіональної політики, важливою умовою їх реалізації є чіткість формулювання та зрозумілість критеріїв досягнення. Необхідно також, щоб політичні цілі визначалися колективно та забезпечували консенсус щодо цих результатів між широким колом суб'єктів, залучених до політики регіонального розвитку, і щоб під час розробки політики було чітко сформульовано співвідношення між вкладеними ресурсами та отриманими результатами від їх використання.

1.3. Види регіональної політики в країнах ЄС та основні інструменти її реалізації

Державна регіональна політика формується як відповідь на зміни у зовнішньому середовищі, які часто призводять до кризових явищ в економіці та погіршення рівня життя населення. Подолання наслідків кризи та економічного спаду дуже часто стають домінуючими пріоритетами у поточних регіональних соціально-економічних тенденціях і програмах розвитку, але структурні процеси та фактори є постійними складовими процесу формування довгострокових перспектив в регіональній політиці. На міжнародному рівні продовжує зростати важливість двох наборів чинників довгострокового впливу, а саме відновлення економічного балансу в макрорегіонах світу, з одного боку, і виклики зміни клімату та обмеження невідновлюваних ресурсів, з іншого.

Разом ці два процеси мають значний потенціал для радикальних змін контексту регіонального розвитку в Європі.

З національної та європейської точки зору, регіональний розвиток також продовжує формуватися загально визнаними факторами географічної нерівності. Напруга між національним і регіональним економічним розвитком є основною ознакою географічної невідповідності в більшості країн разом з істотними структурними трансформаціями в економіці, властивими процесу скорочення регіональних диспропорцій. Усі країни стикаються з проблемами, пов'язаними з ефектом агломерації та розповсюдження, причому проблеми зазвичай є найгострішими в найбільш віддалених регіонах. При цьому, людський капітал, знання та інновації, громадський і соціальний капітал значно впливають на формування довгострокових перспектив розвитку, використовуючи наявний потенціал і можливості «знизу вгору». Крім цього, урядова політика здійснює значний вплив на регіональні соціально-економічні відмінності через чітку регіональну політику, міжособистісний перерозподіл та механізми фіскального вирівнювання, а також ширші стратегії, політику та рамки, які формують регіональну доступність і капітальні фонди.

У відповідь на територіальні виклики та тенденції розвитку регіонів національні уряди розробляють і впроваджують різні типи регіональної політики. Вони мають спільні характеристики, зокрема політичне визнання того, що географічні відмінності в соціальному та економічному розвитку на національній території зумовлені неспроможністю ринку чи уряду, що вимагає зовнішнього втручання. Форми втручання, однак, дуже відрізняються щодо цілей, стратегій, пріоритетів, управління та використовуваних інструментів. Крім того, вони розвиваються з часом у відповідь на такі чинники, як зміна економічної ситуації, нові уряди та політичні програми, або зовнішній тиск, такий як політика згуртування ЄС і рамки політики ЄС щодо конкуренції.

Цілі регіональної політики зазвичай обговорюються з точки зору того, чи є їх основна орієнтація на сприяння «ефективності» чи «справедливості», хоча визначення цих термінів значно відрізняються. Ціль ефективності в

регіональній політиці зазвичай трактується як максимізація внеску регіонів у національний розвиток, тоді як ціль справедливості часто означає зменшення соціально-економічних відмінностей між регіонами. На практиці відмінності не такі чіткі: стратегія зменшення диспропорцій шляхом використання недостатньо використаного потенціалу у відсталих регіонах або підвищення продуктивності, швидше за все, підвищить загальну національну ефективність. Таким чином, регіональна політика багатьох країн передбачає поєднання цілей ефективності та справедливості з різними елементами політики або інструментами втручання, які слугують досягненню різних цілей. Це стає зрозумілим із широкої класифікації регіональних політичних стратегій та інструментів, поданих у таблиці 1.3, яка показує, що іноді одні й ті самі країни здійснюють заходи, які повністю спрямовані на досягнення цілей ефективності (сприяння інвестиціям бізнесу в усіх регіонах) або цілей справедливості (підтримка створення робочих місць або підвищення якості життя в слабших регіонах), а також деякі заходи, які досягають обох цілей.

Таблиця 1.3

Цілі ефективності та справедливості в регіональній політиці

Ефективність: інвестування бізнесу у всіх регіонах	Переважно ефективність, але більше фінансування в слабших регіонах	Ефективність і справедливість – інвестування бізнесу в слабші регіони	Справедливість – створення робочих місць або якість життя в слабших регіонах
1. Стратегії економічного розвитку регіонального уряду в усіх регіонах 2. Контракти між державами та регіонами щодо економічного розвитку в усіх регіонах 3. Програми економічного розвитку в усіх регіонах 4. Стратегії під керівництвом бізнесу в будь-якому регіоні 5. Кластери	1. Політика згуртованості ЄС у цілому – додаткова внутрішня упередженість до слабших регіонів 2. Стратегії економічного розвитку в усіх регіонах, але з більшим фінансуванням для слабших територій	1. Гранти для бізнес-інвестицій та інновацій у слабших регіонах 2. Податкові пільги для бізнес-інвестицій та інновацій у слабших регіонах 3. Фінансування бізнес-контексту та інфраструктури в слабших регіонах	1. Транспортна допомога в слабших регіонах 2. Гранти для створення робочих місць у слабших регіонах 3. Податкові пільги для створення робочих місць у слабших регіонах 4. Податкові пільги для всіх фірм у слабших регіонах 5. Фінансування місцевих послуг/якості життя в слабших регіонах 6. Механізми фіскального вирівнювання

Цілі регіональної політики та рівень у законодавчій ієрархії, на якому вони встановлені, значно відрізняються. У Німеччині, Італії та Іспанії, наприклад, існує конституційне зобов'язання щодо справедливого регіонального розвитку. Частіше політичні цілі викладені в широких політичних документах, таких як KSSR у Польщі, який діє до 2020 року, або Біла книга в Норвегії, яка зазвичай має чотирирічний термін дії. Проте в деяких країнах (Бельгія, Велика Британія) не існує загальної стратегії політики регіонального розвитку на національному рівні, оскільки відповідальність за політику передається на субнаціональний рівень.

За останнє десятиліття чи більше відбулися фундаментальні зміни в цілях регіональної політики в ряді країн. Головним напрямком було відхід від наголосу на просторово-цільових заходах – особливо на схемах підтримки бізнесу для загальних інвестицій у визначені проблемні зони – до загально регіональної політики, спрямованої на підвищення регіональної та національної конкурентоспроможності та часто з особливим акцентом на інноваціях. Як наслідок, у багатьох країнах політика регіонального розвитку характеризується подвійними цілями. Однак ця тенденція не є універсальною: деякі країни зберігають значний фокус політики на «проблемному регіоні» – зокрема Німеччина, Іспанія та Італія, тоді як в інших уже давно домінує загально регіональний підхід – як, наприклад, в Ірландії та Австрії. Для багатьох існує притаманна напруженість у переслідуванні подвійних цілей; можливо, це особливо актуально для багатьох країн ЄС-12 (тобто країн Центральної та Східної Європи, які приєдналися до ЄС у 2004 та 2007 роках відповідно), де не тільки внутрішні розбіжності часто значні та зростають, але також існує значна невідповідність між показниками національної економіки та Середній показник по ЄС.

Однак також важливо, якою мірою цілі високого рівня фактично входять до інструментів політики. Не заходячи так далеко, щоб сказати, що деякі прагнення зменшити регіональні відмінності чи вирівняти умови життя є не більш ніж риторикою, очевидно, що в ряді країн такі цілі насправді не

втілюються в практичні інструменти політики через відсутність політичної волі, або через бюджетний тиск, спричинений економічним кліматом.

Звертаючись до типології країн, яка базується на кількох характеристиках країн і політики: територіальні виклики, такі як характер і масштаб регіональних відмінностей, і специфічні проблеми; політичне зобов'язання щодо територіального розвитку; та національні підходи до регіональної політики щодо цілей, інструментів та масштабу витрат (табл. 1.4). Віднесення країн до тієї чи іншої категорії може бути спірним. З іншого боку, застосування такої типологізації надає повний огляд – навіть на загальному рівні – того, як регіональна політика різниться в Європі.

Таблиця 1.4

Типологія національних регіональних політик в Європі

Тип регіональної політики	Країни, які застосовують політику
Помітні регіональні диспропорції - політика регіонального розвитку	Фінляндія, Німеччина, Італія, Норвегія, Іспанія, Швеція
Різноманітні територіальні виклики - регіональна політика конкурентоспроможності	Бельгія, Франція
Обмежені регіональні диспропорції - національна політика конкурентоспроможності	Австрія, Данія, Люксембург, Нідерланди, Швейцарія
Різноманітні географічні питання – національна політика розвитку	Кіпр, Греція, Ірландія, Мальта, Португалія, Словенія
Збільшення регіональних відмінностей - національна політика зростання та розвитку	Болгарія, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина

Джерело: [26]

Як показує досвід європейських країн, офіційні цілі регіональної політики в країнах зосереджені на розвитку та зростанні всієї країни (Данія, Ірландія) або забезпеченні розвитку всіх регіонів з одночасним зменшенням регіональних розбіжностей шляхом зосередження на конкретних неблагополучних або проблемних регіонах (Фінляндія, Німеччина). Фінляндія реалізує державну політику, спрямовану на розвиток усієї країни, але з місцевим підходом, який сприяє регіонально відмінним стратегіям і втручанням, з особливою увагою до малонаселених районів.

Регіональна політика Данії зосереджена на реалізації цілей для підвищення продуктивності та зростання по всій країні шляхом цілеспрямованої підтримки інновацій, сталого розвитку, освіти та підприємництва. На стратегічному рівні ці цілі відображені в основних документах регіональної політики як на національному, так і на регіональному рівнях. Наприклад, метою Стратегії розвитку бізнесу в Данії на 2020-2023 рр. є розкриття специфічного потенціалу зростання окремих регіонів на основі використання потенціалу та відповіді на виклики у всіх частинах країни, включаючи міста, сільські та периферійні райони. До пріоритетних напрямів Стратегії відносяться: кваліфікована праця та соціальна інтеграція; підприємництво; «зелена» і циркулярна економіка; інновації та сильні конкурентні позиції; цифровізація та автоматизація; інтернаціоналізація; туризм. Основними інструментами реалізації завдань визначені асигнування на розвиток сільської місцевості, сприяння умовам життя через гранти та позики для проектів на малих островах і в сільській місцевості.

У Норвегії політика регіонального розвитку включає районну (сільську) політику, зосереджену на північних та інших віддалених малонаселених районах, і регіональну політику, зосереджену на економічному розвитку в усіх регіонах. Метою такої політики є «регіональний баланс через зростання, рівні умови життя та стійкі регіони по всій країні» [27]. Для забезпечення регіонального розвитку в Норвегії було розроблено і впроваджено низку документів. Насамперед, «Біла книга – 2019: Активні громади для майбутнього – районний звіт» визначала цілі, спрямовані на забезпечення: регіонального балансу, рівних умов життя та стійкості регіонів по всій країні; зростання та зайнятості у районах, стале використання природних ресурсів із позитивним впливом на місцеві громади та рівне надання послуг по всій країні. Відповідно, пріоритетними напрямками були такі: розвиток бізнесу в областях і районах; транскордонне співробітництво; розвиток потенціалу та базові послуги в районах; розвиток малих міст. Цей документ був сфокусований на підвищенні

ролі малих міст як двигунів розвитку прилеглих територій і як «спеціалізованих» центрів надання послуг [27].

Важливим документом для регіонального розвитку Норвегії також стала «Стратегія 2021 для гірських і внутрішніх територій», спрямована на розвиток порівняльних переваг, пов'язаних із природними ресурсами (енергетика, промисловість, біоекономіка, виробництво продуктів харчування, туризм) та більш специфічними видами діяльності (центри обробки даних). Основними інструментами реалізації цієї стратегії визначені: (1) регіональні венчурні позики та регіональні гранти допомоги; індивідуальні пакети для реструктуризації в цільових областях; схеми підтримки розвитку місцевого потенціалу у віддалених і малонаселених районах; (2) регіонально-диференційована пільга соціального забезпечення; заходи для північних регіонів; звільнення від сплати ПДВ за споживання енергії з відновлювальних джерел енергії; спеціальні гранти для муніципалітетів, що перебувають у складному становищі [27].

Отже, для ефективної реалізації політики регіонального розвитку необхідно розробляти та впроваджувати відповідний набір правових, економічних, фінансових, організаційних, інформаційних, освітніх та інших інструментів. Дерун Т. визначає «інструмент державної політики як специфічний засіб, за допомогою якого політика реалізується як реакція на проблеми» [28]. Зважаючи на важливість формування такого набору інструментів, який найбільше відповідає потребам регіонального розвитку з точки зору вирішення проблем, що накопичилися в регіонах та стримують економічне зростання регіону та держави, необхідно розуміти сутність кожного інструменту та заходів, які здійснюються в процесі його реалізації. Набір інструментів впливає на визначення та послідовність реалізації відповідних етапів державної регіональної політики. Загалом у науковій літературі розглядаються фінансові, інформаційні, правові та структурні інструменти державної регіональної політики, але у практичній діяльності з державного управління розвитком регіону застосовується комбінація фінансової підтримки,

державно-приватного партнерства, законодавчих норм та сприятливого режиму оподаткування (табл. 1.5).

З метою фінансово-економічного забезпечення регіонального розвитку використовують такі інструменти, як: бюджетне планування, яке дозволяє реалізовувати плани розвитку регіону у довгостроковій перспективі; бюджетне вирівнювання, що гарантує дотримання соціальних стандартів і полягає у наданні місцевим бюджетам трансфертів з державного бюджету для вирішення найбільш нагальних проблем, реалізації завдань та досягнення цілей відповідно до стратегії регіонального розвитку; участь держави в інвестуванні проектів, спрямованих на модернізацію інфраструктури в регіоні.

Таблиця 1.5

Характеристика інструментів державної регіональної політики

Назва інструменту	Сутність та основні елементи
Фінансова підтримка	Виділення субсидій, субвенцій та інших соціальних виплат, завдяки чому можливе ефективне ресурсне регулювання місцевих витрат
Державно-приватне партнерство	Приватизація, розширення приватного сектора, створення державно-приватних підприємств, що забезпечує ефективне використання ресурсів приватного сектору для задоволення потреб держави та взаємної вигоди для регіонів
Адміністративні методи	Створення рамкових умов та обмежень у здійсненні заходів державного управління та контролю за їх результатами
Законодавчі норми	Формування інституційних норм і правил регіонального розвитку, регулювання суспільних відносин та забезпечення виконання державно-політичних рішень
Податки	Наповнення доходної частини державного бюджету та перерозподіл ресурсів для фінансування заходів з досягнення цілей регіонального розвитку як складової національних інтересів

Джерело: складено за [29]

Інструменти в частині адміністративного управління спрямовані на формування ефективного інституційного середовища для регіонального розвитку і полягають, серед іншого, у впровадженні цифрових технологій в роботі місцевих органів влади, у забезпеченні прозорого конкурсного відбору проектів регіонального розвитку для їх реалізації за підтримки державного бюджету.

Реалізація принципів державно-приватного партнерства забезпечує інтеграцію регіонів на рівні держави за рахунок таких заходів, як: державне фінансування проектів міжрегіонального та інтеррегіонального співробітництва, які спрямовані на розв'язання спільних проблем територіального розвитку; надання державної підтримки для розвитку інноваційних підприємств, особливо високотехнологічних галузей промисловості; участь держави у формуванні технологічних та інноваційних кластерних структур відповідно до передових тенденцій в сфері Індустрії 4.0; розвиток системи комплексної підготовки державних службовців в сфері регіонального управління; державна підтримка громадських організацій, які працюють в сферах, пов'язаних з регіональним розвитком та міжрегіональним співробітництвом.

РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ ЦІЛЕЙ ТА ПРИНЦИПІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

2.1. Особливості формування регіональної політики ЄС у 1990-х роках

Розширення Європейського співтовариства у 1980-х роках і програма побудови єдиного європейського ринку збіглися з падінням світових цін і знеціненням долара (1986–1987). Наслідком дій, вжитих для захисту європейських ринків, стало збільшення витрат на спільну сільськогосподарську політику та на субсидії на продукцію, що експортується за межі ЄЕС, що призвело до необхідності збільшення бюджету Співтовариства. Спробою стабілізувати ситуацію стала пропозиція ухвалити план тодішнього президента Єврокомісії Жака Делора, згідно з яким бюджет було збільшено до 1,2% від сукупного валового національного продукту Співтовариства, тобто до 43,8 млрд екю (з 37 млрд екю в 1987 р.), яка була збільшена до 55,6 млрд екю в 1991 р. [30, с. 15].

Вже в 1985 р. Комісія представила Раді т. зв Біла книга про завершення створення єдиного ринку до 1992 р. Важливість цього документа була підтверджена в наступні роки двома доповідями італійських економістів Томмазо Падоа-Скьоппа та Паоло Чеккіні, які містили інформацію про шляхи подальшої інтеграції європейських ринків. Доповідь Чеккіні оцінює «витрати не-Європи», тобто економічні втрати в результаті неспроможності створити єдиний ринок, на рівні від 4,25% до 6,5% ВВП [31]. У доповіді Падоа-Скьоппи попереджено про серйозний ризик зростання нерівності з посиленням лібералізації ринку та запропоновано відповідні дії для прискорення структурних реформ [32].

Після розширення тодішнього Європейського співтовариства за рахунок додаткових держав-членів (Греції в 1981 р., Португалії та Іспанії в 1986 р.) регіональні відмінності між 12 державами-членами значно зросли. Приєднання країн із значно нижчим ВВП сприяло зниженню середнього ВВП у Співтоваристві. До розширення кожен восьмий європеєць мав річний дохід на

30% нижчий за середній у Співтоваристві, а після 1986 р. такий дохід отримував кожний п'ятий житель Співтовариства [33].

Прийняття концепції розвитку згідно Вашингтонського консенсусу призвело до ухвалення рішень щодо стимулювання економічного зростання шляхом визначення напрямів економічних інтервенцій держав-членів. У зв'язку з бюджетною кризою та прагненням завершити створення єдиного ринку Європейська Комісія подала пропозиції до Парламенту та Ради щодо реформи фінансової системи Співтовариства. У повідомленні від 15 лютого 1987 р. під назвою «Єдиний акт: нові кордони для Європи», пізніше відомому як «Пакет Делора I», були викладені рекомендації щодо реформування функціонування Європейського співтовариства.

Пакет Делора I, який Європейська Рада прийняла в березні 1988 р., створив підґрунтя для реалізації масштабної програми 1992 р., яка мала на меті реформування спільної сільськогосподарської політики та посилення дій Співтовариства в межах політики згуртованості, науки, технологій, навколишнього середовища та транспорту. Водночас відбулася фундаментальна зміна існуючих фінансових інструментів Співтовариства, що дозволило сформулювати рішення щодо регіональної політики для першого програмного періоду 1989–1993 рр.

У контексті регіональної політики найважливіші зміни стосувалися управління існуючими на той час фондами. Європейський соціальний фонд (ESF), заснований у 1958 р., Європейський фонд орієнтації та гарантування сільського господарства, Секція керівництва (FEOGA), що працює з 1962 р., та Європейський фонд регіонального розвитку (ERFF), який діє з 1975 р., стали ядром системи інструментів регіональної політики спочатку ЄЕС, а згодом і Європейського Союзу, та отримали назву «структурні фонди».

Основною метою регіональної політики було зміцнення економічної та соціальної згуртованості Співтовариства. Для реалізації цього пріоритету перед регіональною політикою ЄС було поставлено завдання керувати процесами розвитку, спрямованими на досягнення підвищення економічної ефективності

та оптимізацію використання ресурсів та ендогенних факторів. Хоча ці цілі були вперше сформульовані в рамках реформи 1988 р., вони також існували і в попередній період, але не були чітко конкретизовані [34, с. 57]. У першому програмному періоді планувалася реалізація 6 завдань європейської регіональної політики. У той час реальний вплив фінансових інструментів мав бути досягнутий шляхом реалізації цілей, зорієнтованих на [9, с. 98]:

- сприяння структурним змінам у регіонах, що відстають у розвитку, де показник ВВП на одного мешканця, розрахований на основі даних за останні три роки, був нижчим за 75% від середнього в Співтоваристві (ціль 1);

- реконверсія регіонів, які постраждали від занепаду традиційних галузей промисловості, що характеризуються вищим за середній рівень безробіття, вищою за середню (33%) часткою зайнятості в промисловості та зменшенням кількості робочих місць у промисловості (ціль 2);

- подолання довгострокового безробіття (тривалістю більше року) для осіб старше 25 років (ціль 3);

- залучення до професійного життя молоді до 25 років (ціль 4);

- структурні перетворення в сільському, лісовому та рибальському господарствах (як у виробництві, так і в переробці та комерціалізації продукції), допомога в охороні навколишнього середовища, подоланні природних недоліків сільських територій, зокрема у гірському сільському господарстві (ціль 5a);

- розвиток перенаселених або периферійних сільських територій з низькими доходами та відносно низьким співвідношенням ВВП на одного мешканця, деградованим природним середовищем, високою чутливістю до наслідків реформи спільної аграрної політики (ціль 5b).

Ресурси, витрачені зі структурних фондів на цілі 3, 4 і 5a, охоплювали всю територію Співтовариства і мали горизонтальний характер. Цілі 1, 2 і 5b мали істотне значення для регіональної політики, оскільки вони стосувалися регіонального втручання в проблемні зони Співтовариства. Існували на той час структурні фонди, які могли здійснювати діяльність у рамках кількох цілей, а

на практиці це означало, що фінансові ресурси кількох фондів розподілялися одночасно в рамках однієї цілі (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Фінансові інструменти для реалізації цілей регіональної політики
Європейського Союзу в 1989–1993 рр.

Цілі регіональної політики		Фінансові інструменти*
Ціль 1	Регіональні цілі	EFRR; EFS; FEOGA
Ціль 2		EFRR; EFS
Ціль 3	Горизонтальні цілі	EFS
Ціль 4		EFS
Ціль 5a		FEOGA
Ціль 5b		EFRR; EFS

*EFRR – Європейський фонд регіонального розвитку; EFS – Європейський соціальний фонд; FEOGA – Європейський фонд орієнтації та гарантування сільського господарства, Секція орієнтації

Джерело: побудовано за [14]

Концентрація бюджету регіональної політики у фінансовому, географічному та цільовому планах забезпечила інтеграцію фондів ЄС, які були розпорочені в попередньому програмному періоді серед незалежно діючих фондів. Це передбачало запровадження зв'язку між бюджетним фінансуванням і кредитуванням Європейського інвестиційного банку та визначення територій, які могли б отримати допомогу через інструменти регіональної політики. Перелік менш розвинених регіонів (ціль 1) і малонаселених регіонів (ціль 6) визначався Радою, а список регіонів, які мають право отримувати фінансування для реалізації цілей 2 і 5b - Європейською Комісією за погодженням з державами-членами та відповідно до чітко визначених критеріїв. Фінансова частка певної країни залежала насамперед від цільової категорії, до якої був віднесений даний регіон (у випадку цілі 1 частка коливалася від 50% до 75%, а у випадку інших регіонів - від 25% до 50%).

З точки зору розподілу коштів, призначених для реалізації окремих цілей, найважливішою є ціль 1, на яку було виділено 64% усіх коштів за всіма структурними фондами. Регіони, що були охоплені заходами в межах цілі 1, включали всю Грецію, Португалію та Ірландію, італійський Меццоджорно, 4/5

території Іспанії (Андалусія, Астурія, Кастилія і Леон) та Корсика і Північна Ірландія [9, с. 98]. Хоча ВВП на одного мешканця в регіонах Корсики та Північної Ірландії перевищував 75% від середнього значення по Співтовариству, вони були класифіковані як регіони цілі 1 через їхню особливу ситуацію (подібні адміністративні проблеми на Корсиці та Сардинії та збройний конфлікт в Ірландії).

Другий за величиною обсяг виділених фінансових ресурсів був призначений для надання підтримки регіонів в рамках цілі 2, що становило 9% коштів ЄС. Згідно з цією метою, основними бенефіціарами допомоги були (у порядку зменшення отриманих структурних субсидій): Велика Британія – 2 млрд екю, 35,5% населення, Іспанія – 1,5 млрд екю, 22,2% населення і Франція – 1,2 млрд екю, 18,3% населення [33, с. 10–12].

Законодавча база для функціонування структурних фондів запровадила необхідні елементи гармонізації заходів підтримки та припинила взаємну ізоляцію фінансових інструментів, які реалізуються в рамках дій Співтовариства. Водночас, найважливіші зміни стосувалися концентрації ресурсів на обмеженій кількості цілей, встановлення критеріїв Співтовариства для відбору регіонів, які мають право на фінансову підтримку, надання пріоритету багаторічним заходам, створення ініціатив Співтовариства для ефективного впливу на структурні втручання та зміцнення координації між структурними фондами. Було запроваджено процедуру програмування, засновану на принципах підтримки Співтовариства, і встановлено процедури моніторингу та оцінки реалізованих проектів. У межах реформи було вирішено збільшити бюджет на структурні заходи з 7,2 млн екю в 1988 р. до 14,5 млн екю в 1993 р.

Упродовж періоду програмування, що розглядається, регіональна політика була реформована та посилена Угодою про заснування Європейського Союзу, підписаною в Маастрихті в 1992 р. Вона посилила важливість регіональної політики, передбачивши подальше збільшення фінансових ресурсів зі структурних фондів. У перспективі створення економічного та

валютного союзу також вважалося за необхідне продовжити роботу з розширення транспортної інфраструктури, яка була пов'язана з реалізацією принципів єдиного європейського ринку.

Зміни, передбачені Маастрихтським договором, стосувалися запровадження спрощених процедур підготовки програм допомоги та положень, що посилюють роль регіональних і місцевих центрів у прийнятті рішень щодо загальноєвропейської регіональної політики. Ратифікація та набуття чинності Договору про Європейський Союз також посилили спільну регіональну політику. Наслідком цього посилення стала поява нових фінансових інструментів і рішень у наступному програмному періоді, який охоплював 1994–1999 рр.

Нові рамки фінансової перспективи ЄС під назвою Пакет Делора II були представлені вже через чотири дні після підписання Маастрихтської угоди. Європейська комісія запропонувала програму та бюджет, «спрямовані на економічний та валютний союз, який дозволить Співтовариству повною мірою скористатися перевагами організованої економічної зони та спільної валюти» [33, с. 15]. Пропозиції включали деталі нового фонду згуртованості, збільшення бюджету для структурних фондів та спрощення правил реалізації.

Було також запропоновано збільшити бюджет Співтовариства з 1,2 до 1,37% ВВП у 1997 р. та виділити 11 млрд екю на соціальну та економічну згуртованість. Пакет також включав пропозицію щодо зміцнення структурних фондів, які разом із фондом згуртованості та 66-відсотковим збільшенням втручання в межах цілі 1 збільшили б фінансову допомогу для найбідніших країн. Деякі з нових видатків цілі 1 були призначені для п'яти нових німецьких земель (у східній частині возз'єднаної Німеччини), які вже отримували фінансування зі спеціальних структурних фондів у 1991–1993 рр. [35, с. 50]. Підтримка регіонів, залежних від рибальства, стала ціллю 5a, а ціль 5b - призначена для підтримки сільськогосподарських територій у Європейському Союзі.

Враховуючи погіршення економічної ситуації та явні симптоми економічної кризи, ухвалення такого амбітного плану було неможливим, тому досягнення угоди на саміті в Единбурзі в грудні 1992 року та ухвалення компромісного рішення Європейською Радою вважалося успіхом [9, с. 111]. Практична реалізація Пакету Делора II стала можливою після його коригування, що полягало у зменшенні верхньої межі доходів ЄС з 1,37% до 1,27% від ВВП і збільшенні тривалості періоду програмування. Період планування регіональної політики передбачався 6 років, тобто 1994–1999 рр., за винятком цілі 2 і цілі 4, для яких мали бути складені трирічні плани.

Прагнучи зміцнити економічну та соціальну згуртованість, ЄС також поставив перед собою завдання реалізувати екологічні цілі та цілі транс'європейської транспортної згуртованості в найбільш бідніших державах-членах. Для досягнення цих цілей було створено фонд згуртування для підтримки діяльності існуючих інструментів регіональної політики. Умова отримання підтримки від Фонду згуртованості поширювалася на ті країни-члени ЄС, де ВВП на одного мешканця, виміряний за паритетом купівельної спроможності, становив менше 90% середнього рівня ВВП на душу населення в Співтоваристві. Додатковою вимогою, яку ці країни мали виконати, було ухвалення програм, які ведуть до виконання умов конвергенції, викладених у статті 104с Договору про ЄС, необхідні для переходу до третього етапу валютно-економічного союзу. У період програмування, що розглядається, Фонд згуртованості надав підтримку чотирьом державам-членам ЄС: Португалії, Іспанії, Греції та Ірландії.

Нові законодавчі норми зумовили необхідність внесення численних виправлень та нових компонентів до окремих цілей регіональної політики, сформульованих під час реформи 1988 р. [9, с. 118]. Нові цілі регіонального розвитку, досягнення яких могло фінансуватися зі структурних фондів, були сформульовані наступним чином.

Ціль 1 (регіональна) – фінансова підтримка розвитку та адаптації менш розвинених регіонів до середнього економічного рівня країн ЄС. Регіони, чий

середній валовий національний дохід (ВНП) на одного мешканця за останні три роки не перевищував 75% середнього ВНП країн ЄС, могли подати заявку на отримання допомоги за цим напрямом. Фінансові ресурси в основному виділялися для стимулювання економіки, інвестицій, розвитку комунікаційної інфраструктури та об'єктів захисту навколишнього середовища [34, с. 59].

Ціль 2 (регіональна) – підтримка реструктуризації прикордонних регіонів і територій, які постраждали від промислового спаду. Основним критерієм для надання допомоги був рівень безробіття вище середнього в ЄС. Дані про рівень безробіття мали стосуватися останніх трьох років, причому будь-який рік, починаючи з 1975 р., вважався базовим. Також необхідно було продемонструвати, що відбулося значне зниження зайнятості в промисловості порівняно з базовим роком [36, с.12].

Ціль 3 (горизонтальна) – боротьба з довгостроковим безробіттям та створення можливостей для молоді та тих, хто перебуває у групі ризику безробіття, почати працювати.

Ціль 4 (горизонтальна) – сприяння адаптації працівників до змін у системі виробництва та галузі шляхом організації системи навчання, професійної перепідготовки та допомоги у впровадженні системи.

Ціль 5a (горизонтальна) – прискорення структурних змін у сільському господарстві країни-члена. держави в рамках спільної сільськогосподарської політики (наприклад, грошова підтримка, професійне навчання, лісонасадження та захист лісів, підтримка молодих фермерів).

Ціль 5b (регіональна) – сприяння розвитку та структурним змінам сільської місцевості. Регіони, які подали заявку на отримання допомоги, мали відповідати двом із наступних критеріїв (Jasiński 2000: 30): висока частка зайнятості в сільському господарстві в загальній зайнятості, низький рівень доходу від сільського господарства, особливо з точки зору сільськогосподарської доданої вартості для роботи в сільське господарство, низька щільність населення [37].

Ціль 6 (регіональна) – підтримка розвитку та структурної перебудови малонаселених регіонів. Ця мета була введена в структурну політику в 1995 р., в рік прийняття нових членів, і в основному стосувалася Фінляндії та Швеції. Вона охоплювала арктичні та субарктичні сільськогосподарські регіони, що характеризуються короткими вегетаційними періодами, великими транспортними відстанями та щільністю населення менше 8 осіб на км².

Таблиця 2.2

Фінансові інструменти для реалізації цілей регіональної політики
Європейського Союзу в 1994–1999 рр.

Цілі регіональної політики		Фінансові інструменти*
Ціль 1	Регіональні цілі	EFRR; EFS; FEOGA
Ціль 2		EFRR; EFS
Ціль 3	Горизонтальні цілі	EFS
Ціль 4		EFS
Ціль 5a	Горизонтальна ціль	FEOGA; FIUR
Ціль 5b	Регіональна ціль	FEOGA; EFRR; EFS
Ціль 6	Регіональна ціль	FEOGA; EFRR; EFS

*EFRR – Європейський фонд регіонального розвитку; EFS – Європейський соціальний фонд; FEOGA – Європейський фонд орієнтації та гарантування сільського господарства, Секція орієнтації; FIUR - Фінансовий інструмент для управління рибальством

Джерело: побудовано за [14]

Упродовж досліджуваного періоду політика згуртованості була зосереджена насамперед на регіональних заходах, про що свідчить той факт, що 85% усіх структурних фондів було виділено на регіонально орієнтовані цілі (тобто ціль 1 – 68% загального обсягу коштів, ціль 2 – 5,2% коштів, ціль 5b – 4,8% коштів і ціль 6 – 0,5% коштів). Лише близько 14% коштів було виділено на горизонтальні заходи, у тому числі 10% для цілей 3 і 4, які повністю реалізуються Європейським соціальним фондом, і 3,9% для цілі 5a, що фінансується Європейським фондом орієнтації та гарантування сільського господарства.

Цей регіональний підхід до реалізації структурних фондів був вираженням прийнятої в 1990-х роках концепції «нової економічної географії» в регіональному підході, де основний акцент робиться на специфіці регіону, його ідентичності, соціальних відносинах та інститутах. Нова економічна

географія зосереджується на важливості ендогенних факторів, що визначають розвиток окремих регіонів, які характеризуються так званим «розвитком знизу». Вирішальною детермінантою розвитку є внутрішній потенціал, закладений у регіонах.

За цей період у регіональній політиці відбулася низка важливих змін. У листопаді 1996 р. було опубліковано першу доповідь про економічну та соціальну згуртованість, яка показала економічні та соціальні відмінності в межах ЄС на місцевому рівні та оцінила вплив національної політики та політики Співтовариства на розвиток країн. Висновки, що містяться в цій доповіді, стали основою для Європейської перспективи просторового розвитку (ЄПСР), прийнятої в травні 1999 р. Хоча документ не мав юридичної сили, він створив основу для тих галузевих політик на місцевому, регіональному, національному та європейському рівнях, які впливають на просторове планування країн ЄС.

2.2. Реформа європейської регіональної політики для зміцнення конкурентоспроможності

Поглиблення інтеграційних процесів шляхом створення економічного та валютного союзу та існування спільної валюти мали на меті забезпечити краще функціонування внутрішнього ринку в межах єврозони. У той же час ЄС почав приділяти все більшу увагу діяльності, що підтримує посилення конкурентної позиції угруповання. Все більше наголошувалося на важливості дій органів державної влади, в тому числі на регіональному рівні, для конкурентоспроможності економік. Результатом такого підходу стало визнання інститутами ЄС необхідності врахування досягнень нової інституційної економіки в економічній політиці ЄС.

Дії, що підтримують конкурентоспроможність, відображені насамперед у рамкових програмах досліджень, технологічного розвитку, інноваційному плані дій, політиці якості, програмах створення нових робочих місць, Європейській стратегії зайнятості. Через умови та ефекти секторальної чутливості ЄС вживає

заходів, спрямованих на реалізацію заходів, які здійснюються на рівні Співтовариства безпосередньо (промислова політика та науково-дослідна політика) та опосередковано (структурна політика та торгова політика). Що стосується підтримки конкурентоспроможності регіонів, то наприкінці 1990-х років ЄС почав наголошувати на важливості заходів щодо раціоналізації розподілу регіональної допомоги.

Беручи до уваги принципи регіональної політики ЄС, можна зазначити, що вона не є інструментом, який безпосередньо змінює міжнародну конкурентоспроможність регіонів та ЄС, а є просто формою впровадження заходів допомоги, які найчастіше спрямовані в регіони держав-членів і рідше - в економічні сектори. Хоча регіональна політика зосереджена на підвищенні відносної ефективності економічних суб'єктів, що працюють на єдиному європейському ринку, вона не така результативна в цій сфері, як застосування ринкового механізму розподілу ресурсів [38, с. 16]. Проте оцінка безпосереднього значення регіональної політики свідчить про те, що європейські кошти сприяють покращенню конкурентних позицій суб'єктів, які працюють у найслабкіших регіонах ЄС. Завдяки фінансовим ресурсам ці регіони змогли інвестувати в економічну інфраструктуру, уникаючи надмірного дефіциту.

У контексті посилення конкурентоспроможності ЄС розширення 2004 року мало на меті зміцнити його конкурентоспроможність, серед іншого, завдяки розширенню економічних і політичних зв'язків. Проте основною проблемою нових держав-членів були серйозні структурні проблеми, які вимагали величезних фінансових витрат на модернізацію та розширення базової технічної, транспортної та соціальної інфраструктури, створення бази для створення конкурентоспроможних суб'єктів, які активно беруть участь у єдиному європейському ринку.

Визначення наступної фінансової перспективи з урахуванням майбутніх можливостей розширення ЄС вимагало внесення змін у регіональну політику Союзу. Основні рішення в цьому відношенні були прийняті на Берлінському

саміті в березні 1999 року, а найважливіші правові норми були ухвалені в червні та липні 1999 року. Вони включали: збільшення частки видатків на регіональну політику. Протягом цього періоду бюджет структурних фондів і Фонду згуртованості планувалося збільшити з 28,6 млрд євро в середньому на рік у 1994–1999 рр. до 39,3 млрд євро в середньому на рік у 2000–2006 рр. (у постійних цінах 1997 р.), що відбулося зростання в реальному вираженні понад 37%. Беручи до уваги фінансові ресурси, які мали бути забезпечені для нових держав-членів, це означало збільшення частки витрат на регіональну політику приблизно до 0,46% валового внутрішнього продукту ЄС загалом. Завдяки цим змінам витрати на регіональну політику склали близько 37% бюджету ЄС. Крім того, за розділом «Сільське господарство» 5% бюджету було передбачено на підтримку розвитку сільських територій. Загалом видатки на підтримку регіонального розвитку та сільських територій становили приблизно 42% витрат бюджету Європейського Союзу у 2000–2006 рр. [14].

Реформа структурних фондів на 2000–2006 роки була запропонована в документі, підготовленому Європейською комісією «Порядок денний 2000: Європейський Союз розширений і сильніший». Його основною метою було посилення згуртованості всередині ЄС шляхом впровадження регіональної політики. Документ наголосив на особливій ролі структурних фондів у підтримці конкурентоспроможності регіонів. Вирішальне значення для реалізації фінансових ресурсів регіональної політики мало зосередження їх цілей на створення середовища, сприятливого для розвитку в умовах конкуренції, а також сталого економічного зростання, результатом якого будуть нові робочі місця в ЄС, збільшення кількості кваліфікованих працівників, які легко адаптуються до мінливих умов [39, с. 10]. «Порядок денний-2000» окреслив напрями реформ у конкретних сферах політики ЄС, наслідки розширення та його фінансування, а також стратегію процесу вступу країн-кандидатів. Цей документ закликав надати асоційованим країнам практичну та фінансову допомогу у здійсненні реформ, які були необхідною умовою для отримання членства в ЄС [40, с. 139].

Окрім підготовки до наступного розширення, «Порядок денний - 2000» також був проектом реформування ЄС. Зміни, запропоновані Європейською комісією в положеннях про функціонування структурних фондів і фонду згуртованості, представлені разом із фінансовим пакетом «Agenda 2000», після певних змін були прийняті державами-членами на Берлінському саміті, про що свідчив позитивний висновок Європейського парламенту, схвалений Європейською радою в червні 1999 р. План реформ, ухвалений разом із Берлінським пакетом, значною мірою керувався пропозиціями «Agenda 2000» [41, с. 56] і передбачав, серед іншого: скорочення цілей із семи до трьох, оптимізацію процесу управління фінансовими інструментами, зміну правил класифікації регіонів за рівнем розвитку та збереження функціонування фонду згуртування. «Agenda 2000» також декларувала підтримку окремих регіонів ЄС у рамках тимчасової допомоги, яка надавалася на період 3–5 років регіонам, які перестали або перестануть відповідати критеріям, визначених ціллю 1 або ціллю 2 [34, с. 50].

У перспективі розширення ЄС для включення додаткових країн до «Порядку денного – 2000» було чітко виділено дві форми фінансової допомоги – допомога перед вступом і допомога після приєднання до ЄС. Європейська Рада на саміті в Берліні підтвердила свою зацікавленість у підтримці регіонального розвитку та створенні інструментів для європейських фондів у країнах-кандидатах Центральної та Східної Європи. Структурна допомога в передвступний період мала здійснюватися в рамках трьох передвступних програм: PHARE 2, SAPARD та ISPA. Очікувані видатки на структурні цілі були заздалегідь розділені відповідно до критерію їх розподілу на фінансування регіональної політики в старих і нових державах-членах [42, с. 35]. Фінансування нових країн було передбачено з 2002 року, оскільки ця дата вважалася найбільш ранньою з усіх можливих для перших приєднань.

Реформа структурних фондів передбачала скасування всіх чинних на той час положень структурних фондів та введення нових положень, а також водночас надання фінансовому інструменту для управління рибальством

статусу Європейського структурного фонду. Модифікація законодавчих норм щодо структурних фондів полягала насамперед у вдосконаленні правил їх функціонування, щоб уникнути розпорошення фінансових ресурсів між великою кількістю проектів, якими важко ефективно керувати та контролювати. У той час дії ЄС мали бути посилені впровадженням Лісабонської стратегії, основною метою якої було «створити в Європі до 2010 року найбільш конкурентоспроможну економіку у світі» [43]. Для вирішення цього завдання регіональна політика, окрім досягнення соціальної та економічної згуртованості, мала забезпечити реалізацію заходів, спрямованих на підтримку розвитку усього ЄС.

Таким чином, у 2000–2006 рр. із збільшенням обсягу фінансових ресурсів реалізація регіональної політики була зосереджена на трьох пріоритетних цілях [44]:

- 1) ціль 1 (регіональна) – підтримка розвитку та структурна перебудова – регіони, які відстають у розвитку;
- 2) ціль 2 (регіональна) – підтримка економічної та соціальної конверсії територій, які стикаються зі структурними проблемами;
- 3) ціль 3 (горизонтальна) – підтримка адаптації та модернізації політики та систем освіти, навчання та зайнятості.

Зменшення кількості пріоритетних цілей, які є основою для побудови програм розвитку, покликане збільшити географічну концентрацію реалізованих програм, посилити ефективність вжитих заходів та сприяти правильному сприйняттю їх результатів. Як і в попередній період програмування, ціль 1 охоплювала ті самі види діяльності, але також включала колишні регіони, охоплені ціллю 6, і найвіддаленіші регіони.

Нова ціль 2 об'єднала колишні цілі 2 і 5b, але була визначена дещо інакше, оскільки вона мала на меті реструктуризацію не лише регіонів кризових галузей (попередня ціль 2) і сільських територій (попередня ціль 5b), а й міських регіонів, залежних від сфери послуг і рибальства, де спостерігаються кризові явища. Ціль 3 об'єднала колишні цілі 3 і 4, а її специфіка полягала в

тому, що вона не була реалізована в регіонах, охоплених ціллю 1. Слід підкреслити, що кількість регіонів, охоплених цілями 1 і 2, було зменшено, а регіони, які втратили права доступу до коштів, отримали тимчасову допомогу. Фінансові ресурси для реалізації структурних завдань надходили зі Структурних фондів та від Європейського інвестиційного банку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Фінансові інструменти для реалізації цілей регіональної політики
Європейського Союзу в 2000–2006 рр.

Цілі регіональної політики		Фінансові інструменти*
Ціль 1	Регіональні цілі	EFRR; EFS; FEOGA; FIUR
Ціль 2		EFRR; EFS
Ціль 3	Горизонтальна ціль	EFS

*EFRR – Європейський фонд регіонального розвитку; EFS – Європейський соціальний фонд; FEOGA – Європейський фонд орієнтації та гарантування сільського господарства, Секція орієнтації; FIUR - Фінансовий інструмент для управління рибальством

Джерело: побудовано за [14]

Загальний бюджет структурних фондів і фондів згуртованості в розмірі 213 млрд євро для ЄС-15 у 2000–2006 рр. і 21,7 млрд євро для 10 нових держав-членів у 2004–2006 рр. становив близько третини всього бюджету ЄС і 1,5 млрд євро для ЄС-15 у 2006 р. 4% від загального ВВП ЄС. На реалізацію заходів за напрямками цілі 1 спрямовано 71,6% фінансових ресурсів зі структурних фондів. Основними бенефіціарами підтримки в період 2000–2006 рр. були: Іспанія (56,3 млрд євро), Німеччина (29,8 млрд євро), Італія (29,6 млрд євро), Греція (24,9 млрд євро), Португалія (22,0 млрд євро) та Італія (29,6 млрд євро), Велика Британія (16,6 млрд євро) і Франція (15,7 млрд євро) [14].

З моменту ухвалення Лісабонської стратегії все більша увага приділялася конкурентоспроможності регіону в цілому, яка є результатом унікального поєднання внутрішніх і зовнішніх факторів, з особливим наголосом на зв'язках і відносинах між ними. Щоб регіон у цілому вважався конкурентоспроможним у середньостроковій або довгостроковій перспективі, він повинен мати потенціал для забезпечення розширеного відтворення інтелектуальних ресурсів,

тобто створення додаткової вартості [45, с. 54]. Підтримка посилення регіональної конкурентоспроможності в рамках ринкової економіки призводить до поглиблення відмінностей в економічному та соціальному розвитку. Коли в 2004 році було оголошено пропозицію щодо нових фінансових рамок, виникла політична дилема: чи, відповідно до Лісабонської стратегії, підтримку з фондів Співтовариства слід спрямовувати на зміцнення найбільш динамічних регіонів, які будуть ефективно використовувати кошти та може гарантувати економічний успіх усього угруповання в міжнародному масштабі, або, перш за все, «посилувати» розвиток найслабших регіонів, визнаючи домінування просторових і соціальних чинників [46, с. 126]. Тому було важливо сформулювати цілі та припущення регіональної політики Європейського Союзу на наступні періоди таким чином, щоб вони враховували питання регіональної конкурентоспроможності як пріоритетного елементу регіональної політики ЄС.

Уже в 1998 році для Європейської комісії було підготовлено звіт, метою якого було виявити найважливіші детермінанти регіональної конкурентоспроможності та сформулювати відповідний показник для кожного з них, а також пов'язати ці показники з міжрегіональною диференціацією в багатстві і продуктивності праці. Дослідження визначило чотири фактори, характерні для найбільш динамічних регіонів ЄС [47, с. 11–14]:

- сучасна структура економічної діяльності, що характеризується галузевою структурою зайнятості в перерізі сільське господарство – переробна промисловість – будівництво – ринкові послуги – неринкові послуги (у найбагатших регіонах зайнятість зосереджена в ринкових послугах та/або переробній промисловості),

- інновації, що вимірюються кількістю патентних заявок,

- доступ регіону до ринків збуту визначається легкістю транспортування товарів і послуг, вироблених у регіоні, яка значною мірою є похідною від якості транспортної інфраструктури (вимірюється новим показником периферійності, побудованим Генеральним управлінням регіональної політики, що поєднує час транспортування та розмір ринку),

- кваліфікація робочої сили, яка вимірюється часткою людей з різними рівнями освіти (вищою, середньою, початковою) у населенні віком 25–59 років.

Ці складові були відображені в стратегічних документах ЄС, метою яких було посилення конкурентоспроможності регіонів на основі двох умов. Перший – це належне забезпечення як основною інфраструктурою (у вигляді ефективних і ефективних транспортних, телекомунікаційних та енергетичних мереж, хороших мереж водопостачання, об'єктів, пов'язаних з використанням природного середовища тощо), так і належним рівнем робочої сили. ресурси. Другу групу факторів регіональної конкурентоспроможності, які також вважають основою сучасного економічного розвитку, становлять елементи економіки, заснованої на знаннях, яка надає пріоритет діяльності для інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій і сталого розвитку. До них належать, серед іншого: здатність регіональної економіки виробляти, поширювати та використовувати знання, ефективна система інновацій на регіональному рівні, підприємницька культура ділової активності, а також мережі співпраці та кластери окремих видів діяльності.

2.3. Нова парадигма регіональної політики після розширення ЄС

Спроба окреслити основні принципи досягнення регіональної конкурентоспроможності відповідно до цілей реалізації регіональної політики була зроблена в шостій періодичній доповіді Європейської Комісії, опублікованій у 1999 р. Конкурентоспроможність трактувалася тут як «здатність виробляти товари та послуги, які проходять перевірку на міжнародних ринках, зберігаючи в той же час високий і тривалий рівень доходу у довгостроковому періоді» або в більш загальному вигляді як «здатність підприємств, галузей, регіонів, країн і транснаціональних регіонів, залучених до міжнародної конкуренції, генерувати відносно високий рівень доходів і зайнятості» [48].

Беручи до уваги зазначені принципи щодо забезпечення зростання та зайнятості, оновлений Лісабонський порядок денний визначив наступні

пріоритети як найважливіші для впровадження політики згуртованості у 2007–2013 рр. [49]:

- підвищення привабливості держав-членів, регіонів і міст шляхом покращення доступності, забезпечення належної якості та рівня послуг та збереження навколишнього середовища;

- підтримка інновацій, підприємництва та розвитку економіки, заснованої на знаннях, шляхом використання можливостей у сфері дослідження та інновації, включаючи нові інформаційні технології та комунікації;

- створення більшої кількості та кращих робочих місць шляхом залучення більшої кількості людей для пошуку роботи та ведення бізнесу, підвищення адаптивності працівників і підприємств та збільшення інвестицій у людський капітал.

Зазначені вище пріоритети стали елементом стратегічного підходу ЄС до реалізації регіональної політики. Це було виражено в оголошенні Радою ЄС стратегічного програмного документа для регіональної політики, тобто Стратегічних керівних принципів Співтовариства, на основі яких держави-члени потім прийняли національні стратегічні документи. Ця структура стала основою для програмування діяльності, що фінансується зі структурних фондів. Для реалізації цих принципів було прийнято законодавчу базу, яка забезпечувала функціонування структурних фондів і фонду згуртованості на 2007–2013 роки. Упродовж цього періоду фінансова підтримка була спрямована на три нові цілі, які мали регіональний характер (табл. 2.4).

Ціль 1 «Конвергенція» – спрямована на прискорення розвитку та вирівнювання можливостей у найбільш розвинених державах-членах і регіонах шляхом покращення умов для зростання та зайнятості. Це стосувалося найменш розвинених держав-членів та регіонів. Сфери діяльності включали людський і матеріальний капітал, інновації, суспільство, засноване на знаннях, адаптивність до змін, захист навколишнього середовища та підвищення ефективності управління.

Ціль 2 «Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість» – була спрямована на підвищення конкурентоспроможності, зайнятості та привабливості регіонів, за винятком найменш розвинених регіонів. Мета фінансової підтримки в рамках цієї цілі полягала в тому, щоб передбачити економічні та соціальні зміни, сприяти інноваціям, підприємництву, захисту навколишнього середовища, доступності, адаптації та розвитку ринків праці, що сприяють соціальній інтеграції.

Ціль 3 «Європейська територіальна співпраця» – спрямована на просування спільних рішень для сусідніх регіональних органів влади у сферах розвитку міст, сільських і прибережних районів, розвитку економічних відносин і створення мереж малих і середніх підприємств.

Таблиця 2.4

Фінансові інструменти для реалізації цілей регіональної політики
Європейського Союзу в 2007–2013 рр.

Цілі регіональної політики		Фінансові інструменти*
Ціль 1	Регіональні цілі	EFRR; EFS; FS
Ціль 2		EFRR; EFS
Ціль 3		EFRR

*EFRR – Європейський фонд регіонального розвитку; EFS – Європейський соціальний фонд; FS – Фонд згуртованості

Джерело: побудовано за [14]

Нове формулювання цілей регіональної політики ЄС на 2007–2013 рр. довело неминучість змін у розумінні та реалізації мети соціальної та економічної згуртованості. Оновлена Лісабонська стратегія, зберігаючи пріоритет підвищення конкурентоспроможності економіки, акцентувала увагу на необхідності дій для посилення економічного зростання та зайнятості. Показово, що гасла стратегії були безпосередньо перенесені на назви окремих розділів фінансової перспективи на 2007–2013 роки. Пріоритети цілі 1 були збережені з точно такими ж припущеннями, як і в попередні періоди, але її назвою «Конвергенція» було підкреслено характер підтримки найслабших регіонів. Важливо, що в рамках європейських настанов конвергенція

найслабших регіонів ЄС мала сприяти підвищенню інвестиційної конкурентоспроможності цих територій. На реалізацію цього завдання спрямовано 81,54% усіх фінансових ресурсів регіональної політики.

Помітні зміни відбулися насамперед у реалізації цілі 2 «Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість», на яку було спрямовано 15,95% усіх фінансових ресурсів регіональної політики. Трансформація парадигми регіональної політики ЄС у контексті регіонів, які не охоплені підтримкою цілі 1, стосувалася зміни підтримки регіонів зі структурними проблемами в бік зміцнення їхньої конкурентної позиції. Ця суттєва зміна стосувалася способу подання заявок на отримання фінансової підтримки структурних фондів. У період 2007–2013 рр. регіони, які зверталися за підтримкою в рамках цілі 2, повинні були подати до Європейської Комісії стратегічні документи, які передбачають впровадження інструментів регіональної політики. Метою фінансування було стимулювання економічного розвитку та посилення економічної конкурентоспроможності. У попередні періоди ці документи містили аналіз структурних проблем, з якими стикаються регіони, та методів їх вирішення за рахунок європейських фінансових ресурсів. Ще одним новим рішенням стало посилення значення транскордонного співробітництва для розвитку євроінтеграційних процесів.

Зростання важливості територіального співробітництва в Європейському Союзі призвело до додавання територіальної єдності в Лісабонську угоду як третього виміру єдності, поряд з економічними та соціальними вимірами. У статті 3 Договору зазначено, що ЄС «сприяє економічному, соціальному та територіальному єдності та солідарності між державами-членами». Це положення надало територіальному виміру такого ж значення, як економічні та соціальні виміри в попередніх договорах. Це зробило територіальну єдність політично прийнятною метою ЄС. Для його реалізації було створено новий інструмент: Європейське територіальне співробітництво (ЄТС).

Водночас усвідомлювалась необхідність реалізації міжнародної діяльності у сфері регіонального розвитку шляхом переведення заходів, що

здійснюються в рамках європейської ініціативи «Interreg», у ранг одного із завдань регіональної політики. Право на отримання фінансової підтримки в рамках цілі 3 «Європейське територіальне співробітництво» – це регіони рівня NUTS 3, розташовані вздовж внутрішніх і деяких зовнішніх сухопутних кордонів ЄС, а також деякі регіони вздовж морських кордонів. Кошти, виділені на реалізацію цієї мети, у розмірі 2,52% від загального обсягу підтримки регіональної політики, були розподілені між трьома компонентами Програми регіонального співробітництва, тобто фінансуванням транскордонного, транснаціонального та міжрегіонального співробітництва.

Загальний бюджет структурних фондів і фондів згуртованості, виділених на реалізацію регіональної політики, перевищив 347 млрд євро, тобто 35,7% бюджету ЄС і 0,38% загального ВВП ЄС у період 2007–2013 рр., з яких на реалізацію підтримки для регіонів цілі 1 було виділено 81,5%. Основними бенефіціарами коштів регіональної політики ЄС у 2007–2013 роках були: Польща, Іспанія, Італія, Чехія, Німеччина, Угорщина, Португалія та Греція [14].

З моменту підписання Лісабонського договору правовою основою реалізації регіональної політики ЄС є положення про те, що для зміцнення економічної, соціальної та територіальної єдності Союз прагне зменшити диспропорції в рівнях розвитку різних регіонів, з особливим наголосом на сільських районах, регіонах, які постраждали від структурних трансформацій в промисловості, і регіонах, які знаходяться під впливом серйозних і постійних несприятливих природних або демографічних умов.

Дебати щодо майбутньої форми регіональної політики ЄС, які розпочалися восени 2007 року, наштовхнулися на виклики, які через економічну та фінансову кризу вимагають ефективніших та ефективніших рішень, ніж раніше. Однією з ключових тем дискусії про майбутнє регіональної політики стала зміна її парадигми щодо цілей, пріоритетів, інструментів, суб'єктів та територіальних сфер втручання [50, с. 218)].

Оскільки негативні соціально-економічні наслідки економічної кризи стали очевидними, виникла низка важливих умов для реалізації регіональної

політики в ЄС. Економічна криза, що почалася в 2008 році, загострила невирішені фіскальні проблеми країн ЄС і знову викликала дискусії про роль держави в економіці та стабілізаційну функцію бюджетної політики [51, с. 160].

На дискусію щодо передумов регіональної політики ЄС у період 2014–2020 рр. істотно вплинули дії Союзу в контексті протидії негативним наслідкам економічної кризи та дії, спрямовані на реалізацію прийнятої у 2010 р. стратегії «Європа 2020». Метою стратегії є виправлення недоліків європейської моделі економічного зростання та створення умов для сталого економічного розвитку, який сприяє соціальній інтеграції. Для досягнення цих цілей було запропоновано три основні, взаємодоповнюючі пріоритети: (1) розумне зростання, розвиток на основі знань та інновацій; (2) стійке зростання, розвиток економіки з низьким рівнем викидів; (3) інклюзивне зростання, розвиток на основі підтримки економіки, що характеризується високим рівнем зайнятості та забезпечення економічної, соціальної та територіальної єдності.

Вагома роль у реалізації стратегії «Європа 2020» відводилася інструментам регіональної політики. З огляду на те, що Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд і Фонд згуртованості разом становлять більше третини бюджету ЄС, вони стали ключовими інструментами для впровадження стратегії «Європа 2020». Європейська комісія підкреслила роль регіональної політики у впровадженні стратегії розумного зростання, зокрема у впровадженні флагманської ініціативи «Інноваційний союз» [52]. Тому регіональна політика стала основним засобом перетворення пріоритетів ЄС у практичні дії в регіонах. Важливо також, що прийняті нормативно-правові норми регіональної політики на 2014–2020 рр. враховують значну залученість регіонів до реалізації стратегії «Європа 2020» як в організаційному, так і у фінансовому плані. Саме регіони відповідають за реалізацію ефективних дій, спрямованих на реалізацію припущень стратегії. Європейська комісія зобов'язалася надати можливість регіональним представникам вести діалог і обмінюватися прикладами передового досвіду на основі онлайн-платформи контактів.

Нові правила розподілу європейських коштів покликані забезпечити якомога більше використання фінансових ресурсів з бюджету ЄС, які значно менші, ніж раніше під час економічної кризи. З цієї причини було спрощено деякі процедури, пов'язані з поданням заявок на отримання коштів ЄС, а бюджет ЄС став більш гнучким, що дозволить переміщувати невикористані кошти з року в рік та між окремими розділами бюджету. Регіональні та місцеві органи влади та інші місцеві партнери також мають більший вплив на планування та реалізацію заходів. Однак заходи, що співфінансуються структурними фондами, були спрямовані на підтримку тих регіональних та місцевих ініціатив, які в першу чергу реалізовували тематичні цілі стратегії «Європа 2020». Таким чином, у період 2014–2020 рр. фінансові кошти зі Структурних фондів виділялися на реалізацію 11-ти цілей розвитку (табл. 2.5). Основні стратегічні цілі були сформульовані наступним чином:

- 1) підтримка наукових досліджень, технологічного розвитку та інновацій;
- 2) підвищення доступності, використання та якості інформаційно-комунікаційних технологій;
- 3) підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу, аграрного сектору;
- 4) підтримка переходу до економіки з низьким вмістом вуглецю в усіх секторах;
- 5) сприяння адаптації до зміни клімату, запобігання ризикам і управління ними;
- 6) захист навколишнього середовища та підтримка ефективного використання ресурсів;
- 7) сприяння сталому транспорту та усунення вузьких місць у ключових мережевих структурах;
- 8) сприяння зайнятості та мобільності робочої сили;
- 9) сприяння соціальному залученню та боротьбі з бідністю;
- 10) інвестиції в освіту, навички та навчання впродовж життя;

11) зміцнення інституційної спроможності та ефективності державне управління.

Водночас на 2014–2020 рр. було відмінено попередній спосіб визначення цілей регіональної політики. Співвідношення припущень регіональної політики ЄС із пріоритетами стратегії «Європа 2020» було визнано достатнім. Розподіл фінансових ресурсів було здійснено на основі розміру ВВП: (1) менш розвинуті регіони – до цієї категорії належать регіони, у яких ВВП на душу населення становить менше 75% від середнього ВВП у країні. Країни ЄС-27; (2) регіони з перехідною економікою – ця нова категорія була введена на заміну раніше застосовуваної системи допомоги на перехідний період і включала регіони, ВВП яких на душу населення становить 75–90% від середнього ВВП у країнах ЄС-27; (3) більш розвинені регіони – до цієї категорії входять регіони, ВВП яких на душу населення перевищує 90% середнього ВВП країн ЄС-27 [53, с. 183].

Таблиця 2.5

Фінансові інструменти для реалізації цілей регіональної політики
Європейського Союзу в 2014–2020 рр.

Цілі регіональної політики	Фінансові інструменти*
Ціль 1	EFRR
Ціль 2	EFRR
Ціль 3	EFRR
Ціль 4	EFRR; FS
Ціль 5	EFRR; FS
Ціль 6	EFRR; FS
Ціль 7	EFRR; FS
Ціль 8	EFRR; EFS
Ціль 9	EFRR; EFS
Ціль 10	EFRR; EFS
Ціль 11	EFRR; EFS; FS

*EFRR – Європейський фонд регіонального розвитку; EFS – Європейський соціальний фонд; FS – Фонд згуртованості

Джерело: побудовано за [14]

Таке положення про реалізацію цілей регіональної політики ЄС дозволило, по-перше, узгодити її з цілями економічної політики, а по-друге, вперше охопити всі країни ЄС підтримкою структурних фондів. Тому це стало

одним із елементів стратегії Союзу в контексті дій, спрямованих на протидію негативним наслідкам економічної та соціальної кризи в Європі. До 2020 року регіональна політика через її міцний зв'язок з економічною політикою набула виключно інвестиційного характеру.

У березні 2012 року Європейська Комісія представила «Спільну стратегічну рамкову програму» - документ, що містить вказівки для держав-членів щодо того, як підготуватися до реалізації політики згуртованості в період 2014–2020 рр. Під час підготовки документів щодо європейських фондів на 2014-2020 роки на національному рівні органи влади застосовували Спільну стратегічну рамкову програму, зобов'язавшись досягти цілей щодо зростання та зайнятості в Європі.

Загальні правила для всіх членів ЄС, які використовують європейські фонди, дозволяють окремим державам-членам ЄС розробляти власні припущення на основі загальноприйнятих принципів. Одним із них є тематична концентрація, що означає зосередження можливостей фінансування на конкретних пріоритетних напрямках. Тематична концентрація є новим рішенням у програмуванні напрямів видатків структурних фондів та реалізації регіональної політики на період 2014–2020 рр. Цей новий підхід є однією з найважливіших змін, які містяться в законодавчому пакеті регіональної політики Європейського Союзу.

Крім того, були визначені відсоткові рівні мінімальних асигнувань певного фонду, в межах яких мають бути досягнуті окремі цілі, що має на меті підтримувати ще більшу цільову спрямованість і концентрацію коштів політики згуртування на найважливіших викликах для ЄС. При реалізації проектів за підтримки Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) більш розвинені регіони повинні виділяти щонайменше 80% ресурсів, отриманих від ЄФРР, принаймні на два з цих пріоритетів і щонайменше 20% на економіку з низьким рівнем вуглецю, тоді як регіони з перехідною економікою повинні виділяти щонайменше 60% ресурси, виділені їм з ЄФРР, принаймні на два з цих пріоритетів і принаймні 15% для економіки з низьким рівнем викидів, а менш

розвинені регіони принаймні 50% ресурсів, виділених їм з ЄФРР принаймні на два з цих пріоритети та щонайменше 12% для економіки з низьким рівнем викидів [54].

Посилення виміру розвитку мегаполісів у регіональній політиці на 2014–2020 рр. відображається у приділенні особливої уваги міській політиці. Основним інструментом підтримки розвитку міст в рамках регіональної політики ЄС є зобов'язання виділяти щонайменше 5% ресурсів ЄФРР на розвиток міст.

Загальний обсяг фінансових ресурсів, виділених на реалізацію регіональної політики Європейського Союзу на 2014–2020 роки, має перевищити 376 млрд євро для інвестицій у європейські регіони та економіку. Найбільший пул фінансових ресурсів у розмірі 162,6 млрд євро буде спрямовано на підтримку найменш розвинених регіонів. Другою за величиною категорією підтримки є інвестиції в інфраструктуру, співфінансовані Фондом згуртованості, на який у 2014–2020 рр. було виділено понад 68,7 млрд євро. Крім того, в рамках реалізації нового Інструменту підключення Європи для секторів транспорту, енергетики та інформаційно-комунікаційних технологій виділено фінансові ресурси на суму 40 млрд євро. Крім найбільш розвинених регіонів, фінансова підтримка в розмірі 53,1 млрд євро також буде надана більш розвиненим регіонам ЄС. Бюджет регіональної політики також передбачає фінансові ресурси для регіонів з перехідною економікою (39 мільйонів євро). Дві інші категорії витрачання європейських фондів у період 2014–2020 рр. включають співфінансування проектів транскордонного співробітництва в розмірі 11,7 млрд євро та додаткове асигнування для найвіддаленіших і північних регіонів у розмірі 0,9 млрд євро [55].

Підсумовуючи зазначимо, що сутність регіональної політики ЄС полягає в регіонально-інтеграційному підході, що визначається регіональним характером інтеграційних процесів та наявністю значних диспропорцій в економічному та соціальному розвитку регіонів держав-членів. Відповідно, завдання регіональної політики полягає у відбудові економічної та соціальної

структури в найбільшій частині держав-членів з метою підвищення соціально-економічної згуртованості ЄС і, таким чином, оптимізації використання ресурсів, підвищення конкурентоспроможності та економічної модернізації з метою підвищення ефективності інтеграційних процесів.

РОЗДІЛ 3. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВКЛЮЧЕННЯ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС

3.1. Характеристика державної регіональної політики України в контексті євроінтеграції

Одним із ключових стовпів європейської інтеграції є політика згуртованості ЄС, яка значною мірою реалізується на регіональному рівні. Необхідною умовою для забезпечення належної реалізації регіональної політики є чітко налагоджений розподіл повноважень із широким ступенем автономії місцевої влади у виконанні своїх обов'язків та прозорою системою планування розвитку та розподілу коштів на всіх рівнях влади з дотриманням Європейські правила, зокрема Європейська хартія місцевого самоврядування. У такій великій країні, як Україна, саме регіональна політика має стати провідним компонентом ефективної та результативної політики розвитку, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності та економічну, соціальну та просторову єдність. Наявність добре продуманої системи стратегічного планування, яка визначає довгострокові цілі розвитку, а також механізми та інструменти, що використовуються для їх досягнення, є відправною точкою для створення сучасної інституційної моделі регіональної політики в Україні.

Шлях України до європейської інтеграції був важким і неодноразово переривався. Україна є другою за величиною країною в Європі з 26 регіонами. Багато з цих регіонів мають суперечливі ідентичності та погляди, сформовані різними історичними впливами. Найважливіші поділи існують між регіонами, де переважає європейська ідентифікація, і регіонами з сильнішою проросійською орієнтацією. Ця проблема набула ще більшого значення після відновлення та ескалації багаторічного конфлікту між Росією та Україною та військового вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 р. Як наслідок цих подій, президент України 28 лютого 2022 р. підписав офіційну заявка на членство в Європейському Союзі. Проте, незважаючи на обставини, процес інтеграції не може бути негайним і вимагає проведення важливих реформ.

З моменту відновлення Україною незалежності у 1991 році ведеться робота з розробки системних рішень у плануванні та реалізації регіональної політики. Особливу увагу було приділено формулюванню основних організаційних та правових норм, а також основ реалізації регіональної політики країни [56, с. 24–28]. У 2002–2005 роках розпочато роботу по формуванню структури планування регіонального розвитку в Україні шляхом закладання базових правових основ цього процесу. Рамки моделі для планування та реалізації регіональної політики було створено та вдосконалено в наступні роки. Потужним поштовхом до змін у цій сфері стала криза 2008–2009 років, яка поглибила негативні наслідки політичної трансформації та виявила слабкі місця української регіональної політики. Він показав недоліки в підготовленості регіонів до вирішення сучасних викликів, зокрема відсутність ефективної системи управління регіональним розвитком та необхідність визначення нових стратегічних пріоритетів і концептуальних рішень регіональної політики.

У 90-х роках минулого століття регіональна політика впроваджувалася переважно на основі традиційного принципу «зверху вниз». У рамках таких взаємовідносин центральний уряд визначав відстаючі регіони, які мали право на отримання прямих фінансових субсидій (у національних документах такі регіони називалися «територіями пріоритетного розвитку»), а також конкретні території, де пропонувалися істотні податкові знижки та пільги з метою стимулювання концентрації місцевої промисловості, економічного зростання та позитивних додаткових ефектів. У національній правовій системі такі податкові гавані називалися «спеціальними/вільними економічними зонами». В обох випадках урядові рішення були сприйнятливими для монополістів.

Пакет законів, ухвалений у 2010–2016 рр. став важливим етапом у побудові правових засад для системи планування та реалізації регіональної політики. Існуюча система реалізації регіональної політики в Україні має два

виміри: національний та регіональний. На національному рівні є два основні стратегічні документи, які детальніше розглянемо нижче.

Стратегія «Україна 2020», ухвалена у лютому 2015 р. як продовження «Стратегії «На шляху до європейської інтеграції» на 2004–2015 роки», окреслила чотири стратегічні напрями розвитку, 62 першочергові реформи та визначила необхідність розробки 21-єї державної програми. Стратегія є найважливішим правовим інструментом реалізації макроекономічної політики та формує підґрунтя для розробки і впровадження державних стратегій і програм, планів розвитку і стратегічних документів, розроблених місцевими органами влади. Впровадження Стратегії відбувається за посередництвом щорічних планів реалізації, затверджених Кабінетом Міністрів України.

З нинішньої точки зору Стратегію сталого розвитку «Україна 2020» можна розглядати як перелік питань, пов'язаних зі сталим розвитком, і дорожню карту для негайних ініціатив, а не конкретний план дій із чіткими критеріями, розподілом завдань і термінами. Серед її слабких сторін – нереалістичні кількісні показники (сумнівна валідність кількісних прогнозних показників реалізації стратегії), невідповідність наданим компетенціям і процедурним правилам. Наприклад, передбачалося, що Кабінет міністрів щоквартально звітуватиме президенту про стан виконання заходів, що суперечить принципам парламентсько-президентської системи [57].

У 2019 році національні цілі та завдання, які мають бути досягнуті до 2030 року, були відображені в Національному звіті «Цілі сталого розвитку: Україна». Ця нова стратегія та зокрема запропоновані стратегічні вектори національного розвитку відповідають 17 цілям Порядку денного сталого розвитку до 2030 року, прийнятого всіма державами-членами ООН у 2015 році.

«Державна стратегія регіонального розвитку на період 2014–2020 років», прийнята постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року, яка ґрунтується на положеннях Закону України «Про засади державної регіональної політики» і передбачає стратегічні напрями розвитку регіонів та порядок реалізації відповідних завдань. Стратегія розрахована на сім років, а її

практичне виконання регламентується Планом заходів і Державними цільовими програмами, а також відповідними галузевими програмами та програмами регіонального розвитку.

Державна стратегія регіонального розвитку до 2020 року – це стратегічний документ, розроблений за європейськими стандартами та синхронізований з періодами фінансування ЄС. Він враховує як внутрішні обставини розвитку (криза, збройний конфлікт), так і зовнішні фактори (глобальні тенденції). Стратегія визначає цілі національної регіональної політики та основні повноваження центральних і регіональних органів влади. Він підкреслює необхідність координації між державною регіональною політикою та іншими галузевими державними політиками, спрямованими на територіальний розвиток. Очікується, що його реалізація дозволить виробити комплексний підхід до формування державної регіональної політики, який має реалізовуватися на галузевому (галузевому), територіальному (просторовому) та адміністративному рівнях [58].

У серпні 2020 року було розроблено нову «Державну стратегію регіонального розвитку на період 2021–2027 років» для досягнення Цілей сталого розвитку в Україні до 2030 року [59]. Тоді як Національна стратегія регіонального розвитку на 2014–2020 роки була спрямована головним чином на вдосконалення інституційних засад для децентралізації та регіонального стратегічного планування (і вона загалом досягла успіху в цьому аспекті), нова Стратегія до 2027 року більше зосереджена на регіональному економічному зростанні, міжрегіональній конвергенції, і згуртованості.

Ці дві стратегії – Стратегія сталого розвитку «Україна 2020» та Державна стратегія регіонального розвитку – доповнюють одна одну та утворюють набір взаємодоповнюючих документів, що визначають регіональну політику на національному рівні. Проте планування розвитку на цьому рівні також включає галузеві стратегії та плани, які – через те, що галузевий підхід помітно переважає над територіальним – відіграють важливу роль і сильно впливають на шлях розвитку, сформований у попередні десятиліття. Система

доповнюється широким спектром середньо- та короткострокових аналізів і прогнозів економічного та соціального розвитку країни. Державні цільові плани, які є галузевими планами реалізації, також актуальні для планування політики розвитку на національному рівні. Це плани, розроблені для забезпечення реалізації інвестиційної політики у сферах, які вважаються ключовими для розвитку України. Таких програм багато і вони охоплюють різноманітні сфери, але їх важливість і кількість значно зменшилися в останні роки.

Проте прийняті на національному рівні документи доповнюються низкою правових норм, які визначають та впроваджують регіональну політику в Україні. Стратегії регіонального розвитку є основним інструментом формування цієї політики в регіонах. Їх правовою основою є Закон України «Про засади державної регіональної політики» і постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. «Про затвердження Порядку підготовки стратегій і планів регіонального розвитку та заходів, що вживаються для їх реалізації». Регіональні стратегії є важливими документами, які забезпечують комплексне підґрунтя розвитку регіонів у середньостроковій перспективі. У Стратегіях визначаються цілі, а також засоби та методи їх досягнення, що розробляються на шість років і реалізуються за допомогою Стратегічного плану дій. Плани дій є двоетапними за своєю природою та охоплюють 2021–2023 рр. і 2024–2027 рр. для реалізації цілей та завдань Стратегії регіонального розвитку до 2027 року.

Останніми роками багато регіонів України, визначаючи пріоритети регіональної політики, обрали регіональний сталий розвиток як інструмент ефективного управління територією. Однак у більшості випадків визначення пріоритетів такого розвитку регіону є декларативним і не підкріплюється методологічним визначенням орієнтирів регіональної політики [60, с. 7].

На регіональному рівні виконання завдань Стратегії регіонального розвитку забезпечується галузевими планами та стратегіями. Однак на практиці регіони часто не розробляють цей тип документів планування, і, як наслідок,

діапазон додаткових стратегічних планів є обмеженим, що є одним із значних недоліків регіональної політики в Україні.

Іншим важливим недоліком формування регіональної політики є слабка розробка та використання різних форм партнерства та участі в дусі багаторівневого управління. Це стосується залучення суспільства, а також економічних та інституційних партнерів як на національному, так і на регіональному рівнях. Багато заходів, які проводяться в Україні, є поверхневими, і на практиці планування регіонального розвитку суворо централізоване. Поточні механізми консультацій щодо стратегічних планів і дій обмежуються міжгалузевими консультаціями на національному рівні. Крім того, залучення та участь соціальних та економічних партнерів у процесі розробки регіональної політики слабо впроваджено в українську правову систему. Водночас низька інституційна культура та неналежні практики державного управління в поєднанні з недостатніми знаннями та досвідом консультування та залучення зацікавлених сторін суттєво блокують процес демократизації регіональної політики. Соціальний діалог, як відображення практичної реалізації ширшого принципу належного врядування, досі не є широко практикується в Україні, а участь громадськості у розробці регіональної політики в більшості випадків обмежується наданням інформації. Майже відсутні більш просунуті форми, такі як активні соціальні консультації щодо планів чи спільна розробка конкретних рішень і стратегічних заходів з регіональними партнерами. З одного боку, регіональна влада, схоже, не бачить потреби чи причини залучати місцеві громади, НУО чи підприємства до процесу побудови регіональних стратегій. З іншого боку, більшість акторів (приватних структур) залишаються пасивними та недостатньо залученими до співуправління регіональним розвитком, що насамперед виникає через брак довіри до державної влади та низьку якість соціального капіталу та громадянського суспільства в Україні [61, с. 5].

Українська сучасна модель регіональної політики значною мірою базується на територіальному підході до розвитку адміністративно-

територіальних одиниць (place-based policy). Це новий вимір реалізації регіональної політики ЄС, запроваджений у програмному періоді 2013–2020 років. Він підкреслює не лише економічну та соціальну згуртованість, а й територіальну згуртованість. Державна стратегія регіонального розвитку до 2027 року заповнила наявні прогалини в частині забезпечення територіального розвитку, врахувавши просторовий вимір згуртованості при формулюванні стратегічних цілей. Крім того, протягом останніх років систематично розроблялися регіональні стратегії та регіональні плани дій, щоб задовольнити вимоги стратегії «місцевості», яку можна розглядати як етап еволюції країни до моделі ЄС. Проте, прогрес в цій сфері був перерваний повномасштабним вторгненням російських військ в Україну.

Українська влада та адміністрація запустили реформи, спрямовані на створення моделі регіональної політики, яка відповідає підходам ЄС. Зокрема, це стосується визначення цілей та напрямків розвитку регіонів України. Українська регіональна політика орієнтована на підвищення конкурентоспроможності регіонів, з одного боку, та на територіальну згуртованість і зменшення диспропорцій у регіональному розвитку, з іншого.

Основні виклики, визначені в «Державній стратегії розвитку до 2020 року», включають: «необхідність зміцнення конкурентоспроможності регіонів на основі сприяння ефективному використанню ендегенного потенціалу; посилення територіальної інтеграції країни за рахунок вирішення проблем окремих регіонів, зокрема Донецької та Луганської областей та Автономної Республіки Крим; зміцнення соціальної та економічної єдності шляхом зменшення регіональних диспропорцій у доступі до основних соціальних, муніципальних та адміністративних послуг, а також транспортних, інформаційних та інших послуг; сприяння регіональній інтеграції через поглиблення міжрегіонального співробітництва; запровадження дієвих механізмів та інструментів, спрямованих на управління регіональним розвитком (децентралізація державних повноважень шляхом делегування їх органам місцевого рівня разом із фінансовими ресурсами; удосконалення

стратегічного планування та виконання планових завдань; удосконалення механізму координації діяльності органів виконавчої влади на центральному, регіональному та місцевому рівні)» [62].

Таблиця 3.1

Еволюція стратегічних цілей державної регіональної політики, 2006–2027 рр.

Державна стратегія регіонального розвитку на 2006–2015 роки	Державна стратегія регіонального розвитку на 2014–2020 роки	Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки
1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів та нарощення їх ресурсного потенціалу 2. Забезпечення розвитку людських ресурсів 3. Розвиток співпраці між регіонами 4. Створення інституційних умов регіонального розвитку.	1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів 2. Територіальна інтеграція соціального, економічного та просторового розвитку 3. Ефективне управління в регіональному розвитку.	1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів 2. Побудова цілісної держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах 3. Ефективне багаторівневе управління.

Джерело: складено автором за даними [59; 62; 63]

Упродовж останніх десяти років регіональна політика України зазнала істотних змін в частині стратегічних цілей розвитку. Більше уваги було приділено зміцненню багатовимірної інтеграції процесів регіонального розвитку відповідно до ідеї місцевої політики. Також було наголошено на необхідності більшої уваги до ефективності регіональної політики. Ключовими завданнями є посилення конкурентоспроможності регіонів та створення інституційних умов для ефективного та ефективного планування та реалізації регіональної політики. Система цілей, запропонована до 2020 року, створила класичну тріаду викликів і напрямків втручання в рамках регіональної політики. Тріада конкурентоспроможність-згуртованість-ефективність повністю відповідає філософії регіональної політики, яку проводять країни-члени ЄС. Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021–2027 роки по суті продовжує напрями, окреслені попередніми програмами, додаючи згуртованості своїм пріоритетам. Нова регіональна політика більше орієнтована на прискорення регіонального економічного розвитку та регіональної

конкурентоспроможності на основі внутрішнього потенціалу та створення нових робочих місць. Нові пріоритети в стратегії включають міські райони, депресивні сільські райони, гірські, прибережні та прикордонні регіони з перехідною економікою.

Регіональна політика України розроблена на основі ідеї та фундаментальних принципів регіональної політики ЄС. У «Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року» визначено основні принципи планування та реалізації регіональної політики, які визначають філософію формування регіональної політики і трактуються таким чином:

- конституційність і обґрунтованість – відповідність Конституції та законам України, міжнародним угодам;

- співробітництво – взаємодія державних та регіональних органів влади з органами місцевого самоврядування щодо розробки стратегічних цілей і пріоритетів регіональної політики, визначення завдань і фінансових ресурсів для їх виконання;

- паритетність – гарантування рівного доступу суб'єктів регіонального розвитку до фінансових ресурсів, які виділяються державою для реалізації проектів і програм на регіональному та місцевому рівнях;

- відкритість – прозорість та прогнозованість діяльності державних органів влади та місцевого самоврядування у розробці та реалізації стратегічних документів на регіональному рівні;

- субсидіарність – децентралізація повноважень, передача відповідальності та фінансування органам нижчого рівня управління для вирішення тих проблем місцевого розвитку, з якими вони можуть впоратися найбільш ефективно;

- координація – взаємозв'язок та узгодженість цілей, пріоритетів та завдань, визначених у стратегічних документах, планах і програмах довгострокового розвитку на всіх рівнях управління;

- територіальна згуртованість – зменшення соціально-економічної диференціації між регіонами, згуртування України в просторовій, політичній, економічній, соціальній та гуманітарній сферах;

- історична тяглість – використання попереднього позитивного досвіду розвитку регіонів при реалізації заходів в наступних програмних періодах;

- зрівноважений розвиток – забезпечення використання енергії, матеріалів, природних ресурсів ощадливим та ефективним способом, який не обтяжує навколишнє середовище та відповідає потребам сучасного розвитку з урахуванням інтересів наступних поколінь [62].

В ЄС приділяється особлива увага реалізації принципу партнерства, який є одним із ключових принципів політики згуртування ЄС і означає, що «розробка програм регіонального розвитку є колективним процесом, до якого залучені органи влади європейського, регіонального та місцевого рівнів, а також соціальні партнери та громадські організації» [64, с. 1230]. Цей підхід має на меті забезпечити відповідність заходів в межах регіональної політики до потреб і пріоритетів місцевого й регіонального розвитку. Проте принцип партнерства тривалий час був відсутній в моделі української регіональної політики, і державна влада, здавалося, не бачить потреби залучати місцеві громади, громадські організації чи підприємства до процесу побудови регіональних стратегій. Відсутність залучення широкого кола зацікавлених сторін до програмування регіонального розвитку становила значну проблему в контексті адаптації країни до вимог ЄС.

Подібна проблема стосується принципу територіалізації політики на регіональному рівні, якому в останні десять років приділяється все більше уваги в ЄС. Локальний підхід, який є результатом цього принципу, настійно рекомендує ЄС, особливо у випадку великих країн, таких як Україна, із сильною нерівністю та диверсифікованим потенціалом розвитку. Проте регіональна політика в Україні була дуже уніфікованою та нейтральною щодо розташування та значною мірою ігнорувала специфічні умови регіонального розвитку. Українська система також характеризується слабкою

орієнтацією на використання ендогенних механізмів розвитку та використання територіальних капіталів. Усі ці недоліки посилюються явним домінуванням держави в цій політиці та її характером «зверху вниз».

Крім того, вчені зазначають, що в українській регіональній політиці домінувало «сильне секторальне сприйняття регіонального розвитку», яке було посилене відсутністю добре налагоджених механізмів координації між галузевою та горизонтальною політиками та між різними рівнями управління. Недоліки практичного впровадження принципу координації, задекларованого в «Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року», підсилили негативний вплив відсутності інституційного партнерства та слабкості інтеграційних механізмів різних державних структур на програмування та реалізацію регіональної політики [65].

Принципи, офіційно задекларовані в «Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року», значною мірою узгоджувалися з принципами політики розвитку країн-членів Європейського Союзу. Однак багато з них були лише задекларовані в Стратегії, а їх практичне впровадження не відбувалося або здійснювалося не в повному обсязі. В першу чергу це стосується принципів концентрації, координації та співпраці органів влади різних рівнів системної ієрархії управління. Крім цього, за останні кілька років відбулося значне прискорення процесу програмування та реалізації регіонального розвитку. Незважаючи на те, що структура цілей в «Державній стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 рр.» не істотно змінилася, порівняно з попереднім періодом, було зроблено низку кроків для підвищення ефективності реалізації цієї стратегії. Важливо, що принципи субсидіарності та децентралізації повноважень були поглиблені, що тісно пов'язано із запровадженням нового адміністративного поділу на субрегіональному рівні (зокрема, на рівні територіальних громад і на рівні районів) та з посиленням повноважень і джерел фінансування громад місцевого самоврядування. Водночас, було запроваджено більш дієві механізми координації цілей і планів, розроблених на регіональному та місцевому рівнях, а принцип партнерства

було посилено розширенням набору інструментів участі громадськості у формуванні регіональної політики.

3.2. Можливості використання інструментів європейської регіональної політики в Україні

Україна, хоча й не є членом ЄС, бере участь у різних формах економічної та соціальної інтеграції з цим угрупованням. Упродовж багатьох років Україна має можливість використовувати прямі форми фінансової допомоги з різних фондів ЄС, які фінансують співпрацю із сусідніми країнами (TACIS, INOGATE, Східне партнерство, ENPI), а також непрямі форми - через організаційну та фінансову допомогу в межах єврорегіонів. Використання коштів допомоги та реалізація конкретних проектів, фінансованих з фондів ЄС, з одного боку означає співпрацю з ЄС, а з іншого – це вид втручання в економіку та політичну систему України, оскільки допомога часто є узалежненою від дотримання певних стандартів. Використання цієї допомоги також вимагає від України належного управління фінансовими ресурсами та створення певних установ, відповідальних за її впровадження, моніторинг, оцінку та контроль. Таким чином, питання, яке стосується залучення України до єврорегіонального співробітництва, знаходиться в сфері економічної інтеграції, що розуміється як передача фінансової допомоги від одного партнера до іншого з одночасним забезпеченням співпраці обох суб'єктів.

Упродовж останніх десяти років Україна є важливим партнером ЄС з точки зору істотного геополітичного значення і безпрецедентного впливу на політику європейських країн. Європейський парламент активно підтримує прагнення України до європейської інтеграції та встановив міцні та тісні зв'язки з Верховною Радою України. У червні 2017 р. набув чинності безвізовий режим між ЄС та Україною, що дозволяє громадянам України з біометричними паспортами перебувати в ЄС до 90 днів, оскільки Україна виконала умови, визначені «Планом дій щодо лібералізації візового режиму». Значним прогресом в процесі євроінтеграції стало часткове впровадження

«Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» з 1 листопада 2014 р. та набуття нею чинності з 1 вересня 2017 р., а також імплементація з початку 2016 р. в повному обсязі положень «Угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі», яка є важливою складовою Угоди про асоціацію.

У період 2014-2021 рр. крім політичної підтримки, Україна отримала від фінансових установ ЄС грантів і позик на суму понад 17 млрд євро для підтримки реформування процесу боротьби з корупцією, проведення судової реформи, реалізації заходів з підвищення енергоефективності, модернізації державного адміністрування та покращення якості бізнес-середовища. З початку російської агресії держави-члени ЄС надали масштабну фінансову, гуманітарну, економічну та військову підтримку Україні, а також допомогу біженцям на суму понад 98 млрд євро (станом на квітень 2024 року). У 2022-2023 рр. Україна скористалася програмою макрофінансової допомоги ЄС, що передбачала надання грантів та позик на суму 25,2 млрд євро для вирішення своїх найнагальніших потреб і забезпечення фінансової стабільності. З березня 2024 р. в рамках спеціального фінансового інструменту ЄС («Ukraine Facility») для України передбачено стабільну підтримку на 2024-2027 рр. в розмірі до 50 млрд євро (17 млрд євро грантової допомоги та 33 млрд євро - позики). Інструмент спрямований на підтримку зусиль України щодо забезпечення макрофінансової стабільності, а також для сприяння економічному відновленню, реконструкції та модернізації країни відповідно до чітко визначеної програми реформ та умов, викладених у Плані щодо України. Офіційний «План України», розроблений і поданий українською владою, окреслює детальну програму проведення реформ та залучення інвестицій в економіку країни на наступні чотири роки. Європейська Комісія 15 квітня 2024 р. позитивно оцінила План щодо України та прийняла пропозицію щодо імплементаційного рішення Ради щодо його схвалення. Проте, 20 березня 2024 р. Україна отримала 4,5 млрд євро як спеціальну виплату перед початком регулярного фінансування на основі періодичних оцінок за інструментом «Ukraine Facility» [66]

Політика Східного партнерства ЄС, започаткована в 2009 році, охоплює країни, які колись були частиною Радянського Союзу (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова, Україна). Програми, що реалізуються за підтримки Східного партнерства, спрямовані на підтримку політичних, соціальних та економічних реформ у цих країнах з метою більшої демократизації та ефективного управління, енергетичної безпеки, захисту навколишнього середовища та соціально-економічного розвитку. Усі учасники, крім Білорусі, є членами Парламентської асамблеї Європест. У червні 2023 р. Молдові та Україні було надано статус країн-кандидатів на вступ до ЄС, а у грудні 2023 р. Європейська рада вирішила розпочати переговори про вступ з обома країнами, що потребує вирішення значної кількості законодавчих питань з імплементації «Спільного доробку ЄС».

Понад 20 років Україна є учасником Програми транскордонного співробітництва «Польща-Білорусь-Україна», метою якої є підтримка процесів розвитку на кордоні між цими трьома країнами завдяки співфінансуванню проектів в різних сферах життєдіяльності. Усі проекти, що фінансуються за кошти цієї Програми, мають некомерційний характер і сприяють покращенню якості життя людей, які проживають у східній Польщі, західній Україні та Білорусі. В результаті реалізації кожного проекту, профінансованого Програмою, очікується досягнення вагомого транскордонного ефекту завдяки інституційній співпраці та позитивному впливу спільних заходів на розвиток прикордонної території та рівень життя населення.

Перша редакція Програми була реалізована упродовж 2004-2006 рр. Порівняно з наступними періодами реалізації, у цей час Програма мала складнішу структуру та систему розподілу фінансових ресурсів. Реалізація проектів з польського боку фінансувалася Європейським фондом регіонального розвитку, а для українських та білоруських проектів використовувалися кошти програми TACIS. За цей період Європейський Союз виділив фінансування в загальному обсязі 45,8 млн. євро для реалізації 167 проектів [67].

У 2007-2013 рр. Програма триангулярного співробітництва реалізувалася в межах Європейського інструменту сусідства та партнерства (ENPI). За цей період з бюджету ЄС було виділено значно більше коштів, порівняно з 2004-2006 рр. – понад 170 млн євро для фінансування 117 проектів. Завдяки реалізації великих інфраструктурних, звичайних та «парасолькових» проектів вдалося досягти істотного покращення у розвитку соціальної інфраструктури, сфери охорони здоров'я, освіти, туризму, захисту культурної спадщини, служби перетину кордону.

У період 2014-2020 рр. Програма тристороннього співробітництва була реалізована в рамках «Європейського інструменту сусідства», а проекти, які фінансувалися з бюджету ЄС, були спрямовані на вирішення національних та регіональних проблем як відповідь на загрози, що виникли в сфері екології, культури, здоров'я, безпеки та охорони кордонів. Бюджет програми «Польща-Білорусь-Україна» у цей період становив 170 млн євро, які розподілялися для фінансування 167 проектів, що стало наймасштабнішою програмою транскордонного співробітництва на сухопутних кордонах ЄС. Фінансування надавалося проектам, які відповідали визначеним в Програмі тематичним цілям та пріоритетам (табл. 3.2).

Україна офіційно приєдналася до програми Interreg Europe, яка спрямована на підтримку міжрегіонального співробітництва і передбачає фінансування заходів, які реалізуються місцевими та регіональними органами державної влади по всій Європі з метою розробки та реалізації більш ефективної регіональної політики. Після подання Україною запиту на участь у Програмі у 2023 р. Європейська комісія ухвалила рішення про внесення змін щодо збільшення фінансування програми Interreg Europe та розширення можливостей для співпраці з Україною та Молдовою, що дозволило виділити додаткові 5 млн євро на підтримку нових заходів міжрегіонального співробітництва в Європі з цими країнами.

У грудні 2024 р. Угода про фінансування програми Interreg Europe 2021-2027 була підписана українською стороною та подана на ратифікацію

Верховній Раді України. Участь України у Програмі «Interreg Europe» з бюджетом у 394 млн євро [69] формує основу для посилення можливостей трансформації міжрегіонального співробітництва на національному та міжнародному рівні. Підписання цієї Угоди створює правові підстави для залучення фінансування ЄС для реалізації спільних проектів з країнами-партнерами. Українські організації тепер можуть подавати проектні заявки на всі відповідні конкурси пропозицій для отримання фінансування в межах програми Interreg Europe.

Таблиця 3.2

Тематичні цілі та пріоритети програми «Польща-Білорусь-Україна»
у 2014-2020 рр.

Ціль	Пріоритети	Тематика проектів
1. Культурна спадщина	1.1. Популяризація місцевої культури та історії	- популяризація і збереження місцевої культури та історії; - збереження традиційних ремесел і навичок; - популяризація туристичних атракцій; - співпраця у сфері історико-культурної спадщини;
	1.2. Популяризація та збереження природної спадщини	- популяризація та збереження природної спадщини; - співпраця між місцевою та регіональною владою у сфері використання природних ресурсів; - інвестиції в екологічну інфраструктуру;
2. Доступність регіонів	2.1 Покращення та розвиток транспортних послуг та інфраструктури	- інвестиції в підвищення якості та доступності інфраструктури; - розвиток мультимодальних транспортних систем; - підтримка сталого розвитку міст і регіонів; - покращення мобільності людей і товарів;
	2.2 Розвиток інфраструктури ІКТ	- розвиток та покращення інфраструктури ІКТ; - спільне створення широкосмугових мереж; - розвиток цифрових ресурсів і обмін даними;
3. Безпека	3.1 Підтримка розвитку охорони здоров'я та соціальних послуг	- підвищення доступу до медичної допомоги; - підтримка розвитку соціальних послуг; - запобігання поширенню хвороб через кордони; - співпраця установ у боротьбі з безробіттям;
	3.2 Вирішення загальних проблем безпеки	- підвищення безпеки користувачів транспортної мережі; - запобігання екологічним катастрофам; - запобігання та боротьба з організованою злочинністю;
4. Управління кордонами	4.1 Підтримка ефективності та безпеки кордону	- розширення існуючих прикордонних переходів; - модернізація інфраструктури пунктів пропуску через кордон;
	4.2 Вдосконалення управління кордонами, митних і візових процедур	- полегшення процедур перетину кордону; - підвищення прозорості та ефективності митних процедур; - запобігання та боротьба з нелегальною міграцією, торгівлею людьми, організованою злочинністю.

Джерело: складено автором за [68]

Щоб сприяти інтеграції України в програму, протягом 2023 та 2024 років було організовано інформаційні заходи, щоб ознайомити українських

потенційних бенефіціарів із цілями та можливостями програми. Українські організації та нові країни-партнери Interreg Europe мали можливість приєднатися до поточних відібраних проектів (перший та другий конкурси проектів у 2022 та 2023 роках), а також подати проекти на третій конкурс, результати якого були оголошені успішним аплікентам наприкінці 2024 року. За результатами конкурсу відібрано понад 50 українських партнерів у понад 50 проектах Interreg Europe. Цей розвиток є важливим кроком до інтеграції українських регіонів у європейську екосистему, що дозволить українським регіонам і муніципалітетам співпрацювати з партнерами в ЄС над проектами, пов'язаними з інноваціями, кліматичною стійкістю, мобільністю, соціальними питаннями та місцевим розвитком. Станом на 2024 р. програмою Interreg Europe територіально охоплені всі 27 держав-членів ЄС, Україна, а також Албанія, Боснія та Герцеговина, Молдова, Чорногорія, Північна Македонія, Норвегія, Сербія, Швейцарія [69].

Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) є основним джерелом фінансування програм Interreg, які реалізуються в 2021-2027 рр. у країнах-членах ЄС відповідно до договору щодо політики згуртованості «Європейське територіальне співробітництво», а для програм із залученням України застосовуються інструменти, призначені для надання фінансової допомоги країнам, що не входять до ЄС (країни-партнери та треті країни). Основними зовнішніми фінансовими інструментами ЄС, з яких може скористатися Україна, є: програми сусідства, Інструмент міжнародного співробітництва (NDICI) або Інструмент допомоги перед вступом (IPA) [70]. Для «інструментів зовнішнього фінансування Союзу», тобто для програм, що передбачають фінансування від NDICI та IPA, передбачено додаткові положення щодо визначення конкретних цілей, критеріїв для включення цих інструментів у програми Interreg, критерії прийнятності для третіх країн, країн-партнерів та їхніх регіонів.

Упродовж 2021-2027 рр. програма Interreg охоплює чотири компоненти. Такі компоненти, як транскордонне співробітництво, транснаціональне

співробітництво та міжрегіональне співробітництво, діяли під час реалізації цієї програми в попередніх фінансових періодах. На 2021-2027 рр. впроваджено новий компонент, який стосується співпраці з віддаленими регіонами (табл. 3.3). Основною відмінною рисою компонентів співробітництва є територіальне охоплення програм, які в них реалізуються.

Таблиця 3.3

Складові компоненти програми Interreg на 2021-2027 рр.

Компонент	Мета	Території, охоплені співпрацею
Компонент А	Підтримка комплексного і гармонійного розвитку співпраці між сусідніми регіонами на сухопутних і морських кордонах.	Регіони, прилеглі до прикордонних областей, які включають: - прикордонні території щонайменше 2 держав-членів ЄС; - прикордонні території принаймні однієї країни-члена ЄС і території третьої країни
Компонент В	Досягнення територіальної інтеграції більших територій	Охоплюють території цілих країн або їх більші частини
Компонент С	Підвищення ефективності політики згуртованості через чотири програми	- Програма Interreg Europe - для всього ЄС; - Програма URBACT – міста та сільські території; - Програма INTERACT; - Програма ESPON
Компонент D	Підтримка розвитку найбільш віддалених регіонів	Найвіддаленіші регіони та їх співпраця з сусідніми третіми країнами та країнами-партнерами.

Джерело: складено автором за [71]

Комісія видає імплементаційний акт щодо багаторічної стратегії зовнішніх транскордонних програм, які отримують фінансування не лише з ЄФРР, а й з NDICI. Цей документ містить перелік програм та їхні бюджети. У випадку транскордонних програм на зовнішніх кордонах (наприклад, для Польщі -співпраця з Україною), бюджет програми, окрім внесків держав-членів з ЄФРР, також включає кошти, призначені для фінансування транскордонного співробітництва в межах NDICI. Вони визначаються Комісією з розумінням того, що внесок із зовнішніх джерел (NDICI) має становити принаймні стільки, скільки держава-член внесла в програму з ЄФРР (у 2014-2020 роках цей внесок не міг бути вищим за внесок від ЄФРР). Регламент також визначає можливі рішення у випадку, якщо після перегляду відповідного стратегічного

програмного документа буде зменшено обсяг підтримки NDICI для певної програми [71].

Продовженням програми сусідства «Польща – Білорусь – Україна», яка тривала у період 2014-2020 рр., стала Програма «Interreg NEXT Польща – Україна» на 2021-2027 рр. Російська агресія проти України вплинула на транскордонне співробітництво у східних регіонах ЄС. Польща припинила співпрацю з Росією та Білоруссю. Проте війна не зупинила роботу над програмою Польща-Україна, а навпаки - прискорила розробку основних положень у двосторонньому форматі, які були сформульовані і затверджені упродовж 4 місяців та узгоджені з інвестиційною стратегією для України.

У нинішній ситуації двостороння співпраця Польщі з Україною в рамках Interreg набуває особливого значення. На реалізацію польсько-українських проектів заплановано виділення понад 170 млн євро з бюджету ЄС [72].

Реалізація польсько-українських проектів спрямована на: підтримку відбудови України в період повоєнного відновлення; заходи для захисту довкілля, адаптації до кліматичних змін, покращення доступу до води, збереження природи; покращення доступу населення до медичних послуг; зрівноважене використання туристичних об'єктів польсько-українського прикордоння; розвиток співпраці між органами влади та громадою на різних рівнях; покращення функціонування та охорони польсько-українського кордону; підвищення транскордонної мобільності в межах коридорів солідарності між ЄС та Україною [72].

Фінансування виділяється у формі гранту та за умови, якщо учасниками проекту є принаймні один партнер з Польщі та один з України. Проектні заявки на отримання фінансування мають право подавати: органи місцевого самоврядування; служби, інспекції та охоронні органи; установи державного бюджету; неурядові організації, торгово-промислові палати. Кошти можуть бути використані для реалізації заходів з: охорони природи; покращення якості водних ресурсів та впорядкування водного господарства; покращення доступу до медичних послуг, включаючи розширення лікарняної інфраструктури та

придбання обладнання; поглиблення співпраці між адміністрацією та місцевими громадами; навчання персоналу; покращення функціонування польсько-українського кордону; підвищення якості транскордонної автомобільної та залізничної інфраструктури.

У травні – серпні 2023 р. відбувся конкурс проектів за напрямками «Здоров'я» та «Довкілля», а 15 грудня 2023 р. Моніторинговий комітет програми затвердив результати конкурсу проектів за напрямком «Здоров'я». Комітет вирішив дофінансувати 20 проектів із 115 поданих заявок. Крім того, було створено резервний перелік із 28 проектів для можливого укладання контрактів у майбутньому. Завдяки високій якості поданих заявок Комітет вирішив перевести 2,55 млн євро з пріоритету «Співпраця» до пріоритету «Здоров'я», щоб забезпечити фінансування більшої кількості заявок. Відібрані проекти походять з усіх програмних регіонів. Обсяг наданого фінансування становить 39,92 млн євро [72].

Основним бенефіціаром результатів регіонального співробітництва з ЄС та поглиблення інтеграційного процесу України на регіональному рівні є територіальні громади, які виконують провідну роль у розробці та реалізації проектів регіонального розвитку. У зв'язку з цим важливими напрямками удосконалення регіональної політики в Україні визначимо підвищення адміністративної спроможності місцевих органів влади щодо стратегічного планування, управління проектами, залучення і використання фінансових ресурсів для реалізації проектів в межах програм ЄС. Виконання відповідних завдань стане можливим після завершення війни, коли відновляться процеси децентралізації, оскільки в умовах воєнного стану управлінські та фінансові повноваження місцевих органів влади залишаються обмеженими. Водночас, формування інституційного та законодавчого забезпечення децентралізації повинно відбуватися і під час війни, що зумовлене необхідністю імплементації європейських норм і стандартів в регіональній політиці України для забезпечення успішного проходження наступних етапів євроінтеграції нашої країни.

ВИСНОВКИ

Регіональний розвиток характеризує зміну в певний період часу соціально-економічного стану регіонів як складових елементів держави. Сутність поняття регіональний розвиток полягає у постійному підвищенні ефективності використання економічного потенціалу регіонів для зміцнення їхньої конкурентоспроможності та покращення рівня життя населення. Соціально-економічний розвиток на регіональному рівні є результатом сукупних видів діяльності, що відбуваються в усіх регіонах країни, спрямованих на підвищення продуктивності та конкурентоспроможності. Для забезпечення збалансованого розвитку регіонів необхідно реалізовувати ефективну державну регіональну політику, яка включає інструменти та засоби, спрямовані на досягнення національних інтересів.

Неоліберальний підхід до формування регіональної політики ґрунтується на принципах ринкового механізму і спрямований на дерегуляцію ринків, підтримку підприємництва в менш розвинених регіонах через стимули та інвестиції в навчання, розвиток транспортної та комунікаційної інфраструктури та технологій. Ефективною вважається державна регіональна політика, яка зменшує диспропорції між регіонами за рахунок покращення доступу населення до економічних можливостей незалежно від місця знаходження. Оцінка ефективності регіональної політики полягає у тому, чи забезпечують її інструменти та заходи швидше зростання в регіоні, порівняно з тим, як розвивався б регіон за відсутності такої політики. Державна регіональна політика повинна надавати можливість регіонам максимально використати свій потенціал зростання, що є основою економічного розвитку усієї країни.

Залежно від типології країн, яка базується на характеристиці регіональних відмінностей та специфічних проблем регіонів, виділяють різні види державної регіональної політики, що відрізняються політичними зобов'язаннями щодо територіального розвитку та національними підходами до формування цілей розвитку регіонів, застосування інструментів та розміру бюджетних витрат. Відповідно розрізняють: політику регіонального розвитку;

регіональну політику конкурентоспроможності; національну політику конкурентоспроможності; національну політику розвитку; національну політику зростання та розвитку. У практичній діяльності з державного управління розвитком регіону застосовується комбінація фінансової підтримки, державно-приватного партнерства, законодавчих норм та сприятливого режиму оподаткування.

Сутність регіональної політики ЄС полягає в регіонально-інтеграційному підході, що визначається регіональним характером інтеграційних процесів та наявністю значних диспропорцій в економічному та соціальному розвитку регіонів держав-членів. Завдання регіональної політики полягає у відбудові економічної та соціальної структури в найбільш бідніших регіонах держав-членів з метою підвищення соціально-економічної згуртованості ЄС і, таким чином, оптимізації використання ресурсів, підвищення конкурентоспроможності та економічної модернізації з метою підвищення ефективності інтеграційних процесів.

Невід'ємним елементом регіональної політики ЄС є дієвий механізм впливу на соціальний та економічний розвиток як регіонів, так і держав-членів. Державні регуляторні заходи мають регіональний характер, але охоплюють всю територію ЄС. Це означає, що для досягнення соціально-економічної згуртованості країн забезпечується тісний взаємозв'язок інституційної, правової та фінансової сфер регіональної політики ЄС зі сферою економічної політики, яку реалізує Співтовариство.

Проведення ефективної регіональної політики вимагає розуміння явищ і процесів, які відбуваються в навколишньому світі та впливають на економічну поведінку людей, особливо на інвестиційні рішення. З огляду на це відбулася значна еволюція поглядів, механізмів та інструментів щодо формування та реалізації регіональної політики в ЄС. Грунтуючись на принципах державного інтервенціонізму, економічна політика сформувала основу для ефективного впливу державної влади на національну економіку, а отже, на її динаміку, структуру, функціонування, на економічні відносини всередині країни та на

відносини з іншими державами. Головною метою регіональної політики ЄС є використання різноманітних особливостей, ресурсного потенціалу і спеціалізації регіонів як факторів швидкого та сталого економічного зростання. Таким чином, регіональна політика ЄС тісно пов'язана з економічною політикою ЄС, а отже, як інтеграційні процеси, так і стратегії розвитку угруповання безпосередньо впливають на формування цілей та інструментів цієї політики.

Проведене дослідження показало, що наразі регіональна політика в Україні здійснюється переважно на основі традиційної моделі «зверху вниз», яка базується на системі інституцій та громадських фондів та сильних ієрархічних зв'язках. Аналіз стратегічних та нормативних документів, які регулюють сферу регіонального розвитку в Україні та визначають основні засади регіональної політики, показує, що підхід «знизу догори» та громади у формуванні політики розвитку, який є домінуючим підходом у Європейському Союзі, є другорядним. Однак, європейська модель вважається більш перспективною для України через масштаб і характер регіональних потреб у країні та в контексті проведення необхідних політичних реформ, які забезпечать можливість місцевих громадах реально впливати на місцевий та регіональний розвиток. Як наслідок, ключовими викликами для регіональної політики України є насамперед інтеграція та координація, партнерство та спільне управління, а також розвиток ефективної та гнучкої системи формування регіональної політики на основі підходу «знизу догори».

У підході «знизу догори» регіональна політика більше не є виключною компетенцією органів державної влади, а стає спільним питанням усіх регіональних акторів, які своєю поведінкою та діями мають значний вплив на напрямки і темпи змін. Спільне врядування використовує потенціал регіональних учасників, їхні знання, навички та повноваження, а також мобілізує приватні фінансові ресурси для регіонального розвитку. Ця модель формування регіональної політики суттєво наголошує на партнерстві та співвідповідальності регіональної громади за розвиток регіону. Її опорою є

людський і соціальний капітал, а не обсяг фінансових ресурсів. Останні реформи, які відбулися в Україні, призвели до формування інституційних засад, важливих для розвитку регіональної ініціативи та фінансової автономії. Однак забезпечення дієвої моделі регіональної політики та її адаптація до вимог Європейського Союзу все ще потребує системних і суттєвих покращень. Фундаментальні зміни включають подальше поглиблення децентралізації системи управління країною та забезпечення чіткого розподілу відповідальності та завдань між органами державного управління та самоврядування в регіональній політиці. Крім того, регіональна політика України має більшою мірою ґрунтуватися на партнерських відносинах між державою та регіонами, що дозволяють оптимально використовувати наявні ресурси та створювати умови для сталого розвитку. Водночас це вимагає забезпечення міцного зв'язку між секторальними та горизонтальними інструментами та заходами. Також важливими є взаємозв'язок планування та заходів з розвитку на різних рівнях місцевого самоврядування, скоординована діяльність між різними регіонами, а також між адміністративними суб'єктами, установами бізнес-середовища, громадськими організаціями та приватними підприємствами. Це можливо лише за умови зміцнення системи координації дій органів виконавчої влади на всіх рівнях управління та залучення до цього процесу представників бізнесу та громадянського суспільства.

Найближчим часом Україна має зіткнутися з двома викликами у контексті інтеграції з ЄС: забезпечення належної координації між органами державної влади, які впливають на регіональний розвиток, та запровадження багаторівневого вертикального управління. Це має допомогти синхронізувати діяльність різних органів влади та, як наслідок, підвищити ефективність державного втручання та створити механізми синергії в регіональному середовищі. Однак важливі реформи в Україні вже запроваджено. Цей позитивний процес був жорстоко перерваний ескалацією конфлікту між Росією та Україною та військовим вторгненням Росії в лютому 2022 року, наслідки якого досі неможливо передбачити. Проте вжиті на сьогодні кроки з

децентралізації публічної влади та їх практична реалізація вже сприяли зміцненню місцевих громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Region i jego rozwój w warunkach globalizacji / J. Chądzyński, A. Nowakowska, Z. Przygodzki. Warszawa : CeDeWu, 2007. 252 s.
2. Chojnicki Z. Terytorialny system społeczny. Biuletyn KPZK PAN, 1988. 138 s.
3. Chojnicki Z., Czyż T. Główne aspekty regionalnego rozwoju społeczno-gospodarczego. [W:] J.J. Parysek (red.), Rozwój regionalny i lokalny w Polsce w latach 1989–2002. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 2004, s. 13–24.
4. Churski P. Czynniki rozwoju regionalnego i polityka regionalna w Polsce w okresie integracji z Unią Europejską. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, 2008.
5. Возняк Г. В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. Регіональна економіка. 2015. №3(77). С. 34-43.
6. Parysek J.J. Podstawy gospodarki lokalnej. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, 2001.
7. Mierzejewska L. Rozwój zrównoważony: pojmowanie, podstawowe aspekty i wskaźniki. [W:] Rozwój zrównoważony miasta. Zagadnienia poznawcze i praktyczne. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, 2010. s. 16–67.
8. Гоблик В.В. Конкурентоспроможність економіки регіону та регіональний розвиток. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 47. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2163/2092>.
9. Pietrzyk I. Polityka regionalna UE i regiony w państwach członkowskich. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2006.
10. Бугас Н.В., Бугас В.В. Особливості регіонального розвитку як об'єкта управлінського впливу держави. Ефективна економіка. 2017. №2. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5441>.
11. Amin, A. An Institutional Perspective on Regional Economic Development. International Journal of Urban and Regional Research. 1999. Vol. 23(2), Blackwell Publishers, Oxford and Boston.
12. Sengenberger, W., Keune, M. The Role of Proactive Policies in Employment Creation at the Industrial and Regional Level – International Experience. [in:] ILO-CEET. For More and Better Jobs in the Russian Federation, Budapest, 1996.

13. Przesławska G. Rola państwa w gospodarce w ujęciu szkół ekonomicznych, [w:] U. Kalina-Prasznic (red.). Regulowana gospodarka rynkowa. Kraków: Oficyna Wolters Kluwer business, 2007.

14. Klimowicz M. Ewolucja celów polityki regionalnej Unii Europejskiej w procesie integracji gospodarczej. <https://www.researchgate.net/publication/313164620> Ewolucja celow polityki regionalnej Unii Europejskiej w procesie integracji gospodarczej.

15. Gill I. Improving regional development policies. [in:] OECD Regional outlook - building resilient regions for stronger economies. 2011. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-regional-outlook-2011_9789264120983-en.html.

16. Nguyen D. Regional Economic Disparities and Development in the UK. NIESR Policy Paper. 2019. №10. <https://niesr.ac.uk/publications/regional-economic-disparities-and-development-uk?type=policy-papers>.

17. Productivity & jobs in a globalised world: How can all regions benefit? OECD Regional Development Studies, 26 April 2018. https://www.oecd.org/en/publications/productivity-and-jobs-in-a-globalised-world_9789264293137-en.html.

18. Frick S. A., Rodríguez-Pose A. Average city size and economic growth. Cambridge Journal of Regions, Economy and Society. 2016. Vol. 9(2). Pp. 301-318.

19. Promoting growth in all regions. OECD Regional Development Studies. 6 December, 2012. https://www.oecd.org/en/publications/promoting-growth-in-all-regions_9789264174634-en.html.

20. Hendrickson C., Muro M., Galston W. A. Countering the geography of discontent: Strategies for places left-behind. Brookings Institute, 2018. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/11/2018.11_Report_Countering-geography-of-discontent_Hendrickson-Muro-Galston.pdf.

21. Barca F. Alternative approaches to development policy: Intersections and divergences. [in:] OECD Regional outlook - building resilient regions for stronger

economies. 2011. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-regional-outlook-2011_9789264120983-en.html.

22. Pike A. The limits of city centrism <https://blogs.ncl.ac.uk/curds/2018/03/01/thelimits-of-city-centrism/>.

23. Effective Regional Policy Evidence Review. <https://www.gov.wales/sites/default/files/publications/2019-09/effective-regional-policy-evidence-review.pdf>.

24. Foundational Economy Briefing By members of the Foundational Alliance Wales network for the Senedd Economy, Trade and Rural Affairs Committee. <https://business.senedd.wales/documents/s153933/FE02%20-%20Foundational%20Alliance%20Wales.pdf>.

25. Bentham et al. Manifesto for the Foundational Economy. CRESC Working paper. 2013. №131. <https://hummedia.manchester.ac.uk/institutes/cresc/workingpapers/wp131.pdf>.

26. Bachtler J., Méndez C., Vironen H. Regional development and policy in Europe Contributions for the debate in Latin America. Collection Studies. 2014. № 2. <http://sia.eurosocial-ii.eu/files/docs/1400661224-E2.pdf>.

27. Regional economic policy review: paper 3 - international perspective. <https://www.gov.scot/publications/regional-economic-policy-review-paper-3-international-perspective/pages/3/>.

28. Дерун Т. М. Інструменти формування і реалізації державної політики розвитку малих міст України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_11_6.

29. Dolynskiy S., Dolynskiy M. Modern tools for ensuring regional development. International Journal of Innovative Technologies in Economy. 2023. Vol.1(41). https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30032023/7969.

30. Bidzińska-Jakubowska B. Unia Europejska. Instytucje, porządek prawny, polityki wspólnotowe, integracja Polski z UE. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2000.

31. Cecchini P. Research on the „Cost of Non-Europe”: Basic Findings. Wildwood House, 1988. http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documentation/chapter12/19880301en127eurochallenge92_a.pdf.

32. Padoa-Schioppa T. Efficiency, Stability, and Equity: A Strategy for the Evolution of the Economic System of the European Community. Oxford: A Report, 1987. http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documenta-tion/chapter12/19870410en149effi cienstabil_a.pdf.
33. Polityka spójności UE 1988–2008: Inwestowanie w przyszłość Europy. Inforegio Panorama. Komisja Europejska. Polityka Regionalna. 2008. № 26.
34. Głąbicka K., Grewiński M. Polityka spójności społeczno-gospodarczej Unii Europejskiej. Warszawa: Elipsa, 2005.
35. Encyclopedia of the European Union / Dinan D. (red.). Houndmills, Macmillan. London–Basingstoke, 1998.
36. Weiss E. Zarządzanie projektami współfinansowanymi przez Unię Europejską. Wrocław: I-Bis, 2003.
37. Jasiński P. Europa jako szansa: Polityka regionalna Unii Europejskiej i jej instrumenty a władze lokalne i regionalne. Warszawa: Elipsa, 2000.
38. Jasiński L.J. Problemy konkurencyjności międzynarodowej gospodarek państw Unii Europejskiej w perspektywie rozszerzenia. Warszawa: Centrum Europejskie Natolin, 2003.
39. Agenda 2000: For a stronger and wider Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:l60001>.
40. Dynia E. Integracja Europejska. Zarys problematyki. Warszawa: LexisNexis, 2003.
41. Giering C. Agenda 2000. [in:] W. Weidenfeld, W. Wessels (red.). Europa od A do Z. Podręcznik integracji europejskiej. Gliwice: Wydawnictwo „Wokół nas”, 2002.
42. Ciepielewska M. Wewnętrzna spójność UE i jej wspólna polityka strukturalna w ujęciu Agendy 2000. Wspólnoty Europejskie. 1997. № 11.
43. Success of Lisbon strategy hinges on urgent reforms. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=LEGISSUM:c11071>.
44. Council Regulation (EC) No 1260/1999 of 21 June 1999 laying down general provisions on the Structural Funds. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31999R1260>.

45. Korenik S., Zakrzewska-Półtorak A. Teorie rozwoju regionalnego. Ujęcie dynamiczne. Wrocław: Uniwersytet Ekonomiczny, 2011.

46. Pancer-Cybulska E., Strategia Lizbońska jako podstawa polityki spójności na lata 2007-2013, [in:] G. Wrzeszcz-Kamińska (red.), Spójność społeczna i ekonomiczna Unii Europejskiej. Wrocław: Wyższa Szkoła Handlowa, 2009.

47. Pinelli D. European Regional Competitiveness Indicators. Discussion Paper. 1998. № 103.

48. Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union. Brussels, 2 February 1999. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_99_61.

49. Council Decision of 6 October 2006 on Community strategic guidelines on cohesion. 2006/702/EC. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32006D0702>.

50. Żmija D. Współczesne wyzwania polityki regionalnej Unii Europejskiej. [in:] M. Klamut, E. Szostak (red.), Jaka polityka spójności po roku 2013? Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, 2010.

51. Baran B. Koordynacja polityki budżetowej w UE a spójność gospodarcza, [in:] M. Klamut (red.), Konkurencyjność i spójność w polityce rozwoju Unii Europejskiej. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, 2011.

52. Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020. COM/2010/0553. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC0553>.

53. Sieradzka K. Polityka regionalna unii Europejskiej – wczoraj, dziś i jutro, [in:] P. Misztal, W. Rakowski (red.), Przyszłość integracji europejskiej. Uwarunkowania rozwoju gospodarczego Unii Europejskiej. Warszawa: CeDeWu, 2012.

54. Wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/pl/FTU_5.1.2.pdf.

55. Polityka spójności 2014–2020. Inwestycje w rozwój gospodarczy i wzrost zatrudnienia. Komisja Europejska. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2014/proposals/regulation2014_leaflet_pl.pdf.

56. Lendel M. Regional policy in Ukraine: Between the challenges of Europeanisation and domestication, *Regions Magazine*. 2002. Vol. 240(1). Pp. 24–28.

57. Бурик З. М. Теоретико-методологічні засади державного регулювання сталого розвитку України. <http://academy.gov.ua/pages/dop/136/files/39247701-c19b-41e5-8986-7b993ad11907.pdf>.

58. Державна стратегія регіонального розвитку до 2020 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#Text>.

59. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Кабінет Міністрів України. Постанова від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

60. Buzko I., Vartanova O., Trunina I., Khovrak I. Theoretical aspects of regional sustainable development in the EU and Ukraine. *SHS Web of Conferences* 61, 01001 (2019). https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2019/02/shsconf_ies2018_01001.pdf.

61. Karhina K., Eriksson M., Ghazinour M., Ng N. What determines gender inequalities in social capital in Ukraine? *SSM – Population Health*. 2019. Vol. 8. 100383.

62. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. Кабінет Міністрів України. Постанова від 6 серпня 2016 р. №385. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#Text>.

63. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року. Кабінет Міністрів України. Постанова від 21 липня 2006 р. №1001. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF#Text>.

64. Gawrich A., Melnykovska I., Schweickert R. Neighbourhood Europeanization through ENP: The Case of Ukraine, *Journal of Common Market Studies*. 2010. Vol. 48(5). Pp. 1209–1235.

65. Nowakowska A., Michalak M., Lishchynskyy I., Lyzun M. Ukrainian Regional Policy: The Path to European Integration. *Gospodarka narodowa / The Polish Journal of Economics*. 2022. Vol. 4(312). Pp. 1-16.

66. Trzej sąsiedzi UE objęci Partnerstwem Wschodnim: Ukraina, Mołdawia i Białoruś. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/171/trzej-sasiedzi-ue-objeci-partnerstwem-wschodnim-ukraina-moldawia-i-bialorus>.

67. Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina. <https://pl-ua.eu/pl/pages/53>.

68. Program Interreg NEXT Polska – Ukraina 2021-2027. Cele tematyczne Programu. <https://pl-ua.eu/pl/pages/232>.

69. Ukraine Joins Interreg Europe: A Step Towards Deeper European Integration https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/15-01-2025-ukraine-joins-interreg-europe-a-step-towards-deeper-european-integration_en.

70. Regulation (EU) 2021/1059 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 on specific provisions for the European territorial cooperation goal (Interreg) supported by the European Regional Development Fund and external financing instruments. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R1059>.

71. Komentarz do Rozporządzeń UE 2021-2027. https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/112759/Komentarz_PS_21_27.pdf.

72. Program Interreg NEXT Polska – Ukraina 2021-2027. <https://www.ewt.gov.pl/strony/o-programach/programy-interreg-2021-2027/dokumenty/program-interreg-next-polska-ukraina-2021-2027>.